



Айдарбек ТУЛЕПОВ,
Ўзбекистон мусулмонлари
идораси раиси ўринбосари

МАЪРИФАТ ЖАҲОЛАТНИ ЕНГАДИ

Хозирги пайтда жаҳонда кечаётган глобал сиёсий жараёнлар, турли манфаатдор кучларнинг ўз мақсадлари йўлида олиб бораётган геосиёсий ўйинлари оқибатида мустақиллик йўлига ўтган ёш мамлакатларнинг тинчлиги ва хавфсизлиги катта хатар остида қоляпти. Айниқса, халқаро сиёсатда дин омилидан фойдаланишга урғу берилаётгани бу хатарни янада кучайтирмоқда. Мухолифларимизнинг динимиз асл моҳиятини бузиб кўрсатиш билан ундан ўз манфаатлари ва қабиҳ режалари йўлида фойдаланишга уринишлари тобора авж оляпти.

Ғарб давлатларининг оммавий ахборот машиналари тинимсиз равишда афкор оммага Ислом динини бузғунчилик, қотиллик, ваҳшийлик, зўравонлик дини дея кўрсатишга ҳаракат қиляпти. Шу жиҳатдан ҳам жамият олдида одамларнинг динимиз қадриятлари билан “Исломни қайта тиклаш шиори” остида муайян кучлар кўзлаётган, динга алоқаси бўлмаган сиёсий ва бошқа тажовузкор мақсадлар ўртасидаги фарқни тушуниб олишларига эришиш зарурати туғилди.

Бу ғаразли ҳаракатлар таъсиридан минтақамиз ҳам четда қолаётгани йўқ. Кейинги пайтларда Марказий Осиё ҳудудида ҳам айрим диний-сиёсий ва экстремистик кучлар динни сиёсийлаштиришга, шу йўл билан одамлар, хусусан, ёшлар онгига таъсир ўтказишга зўр бериб интилишмоқда. “Аллоҳ қалбимизда, юрагимизда” китобида айтиб ўтилганидай, “бу ёвуз кимсалар ҳали онги шаклланиб улгурмаган, тажрибасиз, ғўр ёшларни ўз тузоғига илинтириб, бош-кўзини айлантириб, улардан ўзларининг ифлос мақсадлари йўлида фойдаланмоқда. Бу эса Исломнинг инсонпарварлик ғояларини обрўсизлантиришга сабаб бўлмоқда”. Бундай қабиҳ хатти-ҳаракатларнинг мамлакатимиз тинчлиги ва осойишталигига раҳна солиши, миллатлараро ва динлараро бирдамликка пу-

тур етказиши, одамларни бир-бирига қарши турли гуруҳларга бўлиб ташлаши, улар орасида фитна ва бузғунчилик ғояларини ёйиши кундай равшан.

Бундай кенг миқёсли ва пухта ўйланган хуружларга қандай омилларни қарши қўйиш мумкин? Бунинг учун энг олдин одамларимизга ташқи бузғунчи кучларнинг дин омилидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиш ҳаракатларининг моҳиятини соф диний манбалар асосида очиб бериш керак. Ислом дини зўравонлик, қон тўкиш ёки бузғунчиликка тарғиб қилмаслиги, аксинча, бу дин тинчлик, инсонпарварлик, бағрикенглик, эзгулик дини эканини кенг тушунтириш лозим бўлади. Аслида бу дин ҳар қандай зулм, қотиллик, бировга озор етказишдан бутунлай холи, энг гўзал ва эзгу амалларни бажаришга чақирувчи соф диндир.

Мана шу томондан олиб қарайдиган бўлсак, имон ва куфр масаласи ҳам Исломдаги энг нозик, аҳамиятли масалалардандир. Бир инсоннинг мусулмонлик даъвосида қанчалик ростгўй экани ёлғиз Парвардигоргагина аён. Шунинг учун ҳам ўтмишдаги кўплаб буюк алломаларимиз, мутафаккирларимиз ўзларича қарор қилишдан сақланишган, муайян бир шахсни кофирга ҳукм қилиш борасида жуда эҳтиёткор бўлишган.

Давоми 10-саҳифада ▶▶▶



ИБРАТ ОЛАЙЛИК

Аллоҳ таоло Қуръони каримнинг бир неча оятларида бизни муҳташам коинотдан ибрат олишга чақиради. Одам боласи Аллоҳ таолонинг борлигини, бирлигини, чексиз қудратини ҳис қилиши учун тоғларга, денгиз-дарёларга, ҳайвоноту ўсимлик оламига ва хусусан, энг катта мўъжиза бўлмиш инсонга ибрат назари билан боқиши, тафаккур қилиши керак. Зеро, мана бу ояти карималар шунга ундайди:

“(Эй инсонлар,) ерда ишонувчилар учун аломатлар бордир. Ўзларингизда ҳам. Ахир, кўрмайсизларми?!” (Зориёт, 20 – 21).

“Ахир, улар гуяга қараб, қандай яратилганига, осмоннинг қандай қўтариб қўйилганига, тоғларнинг қандай тикланганига ва Ернинг қандай ёйиб-текислаб қўйилганига боқмайдиларми?!” (Ғошия, 17 – 20).

Табиатда кечаётган қайта жонланиш, янгиланиш ва яшариш жараёнлари улуғ Аллоҳнинг яратувчилик қудратини намоён этадиган энг гўзал далиллар эканини пайқамаслик мумкинми? Аллоҳ таоло яратикнинг нима учун ва қандай қилиб яратилганига диққатни тортиб, бундай марҳамат қилади:

Сизлар ўзларингиз ичаётган сувни (ўйлаб) кўрдингизми?! Уни булутлардан сизлар ёғдирдингизми ёки Биз ёғдирувчимизми?! Агар Биз хоҳласак, уни шўр ва аччиқ қилиб қўйган бўлур эдик. Бас, шукр қилмайсизларми?! Сизлар ёқаётган оловни (ўйлаб) кўрдингизми?! Унинг дарахтини сизлар пайдо қилдингизми ёки Биз пайдо қилувчимизми?! Биз уни (жаҳаннам ҳақида) бир эслатма ва йўловчилар учун фойдаланадиган нарса қилиб қўйдик. Бас, (Эй Муҳаммад,) Улуғ Раббингиз номини (поклаб) тасбеҳ айтинг!” (Воқеа, 68 – 74).

Бу оятларни ўқиғач, Аллоҳнинг борлигини, бирлигини, Унинг улуғ қудратини тасдиқ этишимиз, берган неъматларига шукр қилмасдан иложимиз қолмайди. Ер юзидаги ҳамма нарса ўз тили билан Аллоҳни ёд этиб, Унга тасбеҳ айтар экан, яралмишларнинг энг шарафлиси бўлмиш инсонларнинг Ундан узоқ қолиши тўғри бўладими?

Сўзимизни мана бу ояти карима билан яқунлаймиз:

“(Эй Муҳаммад,) айтинг: “Хабар берингиз-чи, агар Аллоҳ кечани қиёмат қунигача устингизда мангу қилиб қўйса, Аллоҳдан ўзга қайси “илоҳ” сизларга бирор ёруғлик келтира олур?! Ахир, эшитмайсизларми?!” Айтинг: “Хабар берингиз-чи, агар Аллоҳ қундузни қиёмат қунигача устингизда мангу қилиб қўйса, Аллоҳдан ўзга қайси “илоҳ” сизларга таскин топадиган кечани келтира олур?! Ахир, кўрмайсизларми?!” (Қасас, 71 – 72).

«HIDOYAT»

Ойлик диний-маърифий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Тахрир хайъати

Усмонхон АЛИМОВ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Ортиқбек ЮСУПОВ
Анвар ТУРСУН
Аҳад ҲАСАНОВ
Зоҳиджон ИСЛОМОВ
Абдулҳамид ТУРСУН
Ҳайдархон ЙЎЛДОШХЎЖАЕВ
Баҳодир КАРИМОВ
Эркин МАЛИК
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Исомиддин ОЛИМОВ
Абдул Жалил ХЎЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Мухтарама УЛУҒОВА

Муқова

«Voris Design» маркази билан
хамкорликда тайёрланди.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Саҳифаловчи

Баҳром ИКРОМОВ

Матнини

Раҳима КАРИМЖОН кизи
терди.

Манзилимиз

100002 Тошкент шаҳри
Заркайнар 18-берк кўча 47^а-уй;
Тел: 240-08-23, 227-34-30.
Интернет сайтимиз: www.hidoyat.uz
Интернет почтамыз: m-nashr@yandex.ru
Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва
ахборот агентлигида рўйхатга олинган.
Гувоҳнома рақами 0177.

Босишга 2012 йил 20 мартда рухсат берилди.
Босмахонага 2012 йил 21 мартда топширилди.
Қоғоз бичими 60x841/8. Адади 49.000 нусха.
2231-сон буюртма. «Sharq» нашриёт-матбаа
акциядорлик компаниясида босилди. Тош-
кент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41.

Қўлёзмалар қайтарилмайд.

Муаллифлар фикри тахририят нуқтаи назаридан
фарқ қилиши мумкин. Келтирилган иқтибос ва
рақамлар учун муаллиф масъул. Хат юборилгани-
да исмлар тўлиқ, манзил аниқ ёзилсин. Мақолалар
кўчириб босилса ёки иқтибос олинса, «Ҳидоят»дан
олингани кўрсатилиши шарт.

МУНДАРИЖА

Долзарб мавзу	
Айдарбек ТУЛЕПОВ	
Маърифат жаҳолатни енгади	1
Таянч нуқта	
Ибрат олайлик	2
Бугуннинг гапи	
Бағрикенглик тараққиёт омилдир	6
Мунаввар олам	
Дурдона битиклар	7
Мустаҳкам оила йили	
Аҳмад ибн МИСКАВАЙҲ	
Тарбияга тайёр бола	8
Яхшиликка чақириш	
Содиқ НОСИР	
Қандай дуо қиламиз?	9
Хотира	
“Масъуд кунлар сени қувонтирсин”	13
Табиат	
Акмал АВАЗ	
Бургутнинг ҳаёт фалсафаси	15
Олисларга саёҳат	
Бошқирдистон Республикаси	16
Мазҳабимизни ўрганамиз	
Алоуддин КОСОНИЙ	
Дин ҳукмларини тартибдашда гўзал санъатлар ..	18
Мактубларда манзаралар	
Нафосат САФОЕВА	
Мерос	23
Шеърят	
Бибисора ТУРОБ кизи	
Гуркираган чоғда яшин урмасин... ..	24
Мирқодир ХУДОЙБЕРГАНОВ	
Қумсоат	24
Исҳоқхон НОСИРОВ	
Тўртликлар	25
Маҳмуд ШОМИРЗАЕВ	
Умр ўтмоқда	25
Насиҳат	
Баходир НУРМУҲАММАД	
Яхшилик қилган одам	26
Тарбия	
Маҳмуда ВАЛИЕВА	
Бола қалбига йўл топсак... ..	28
Идора ҳаёти	
Муҳаммад Акмалхон ШОКИРОВ	
Малайзиялик меҳмонлар	29
Аёллар саҳифаси	
Бешикдаги бек болам	30
Манзура ШАМСИЕВА	
Оналик	31
Сайёра ТУРСУНОВА	
Сабок	31
Митти тадқиқот	
Исломдан илҳомланган Бунин	32
Халқона ўғитлар	
Момоларимиз айтади	32

Тафсири

ЭКИНЛАРНИ
КИМ ЎСТИРАДИ?

4

Уруғ сепаетганида “Аъзу”ни ўқиганидан кейин. Воқеа сураси 63-оятни ўқисин. Сўнг: “Ундириб-ўстирувчи, во-яга етказувчи Аллоҳ таолодир. Ё Аллоҳ, Муҳаммадга ^(у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) салавот ва салом йўлла, бу экиннинг мевасидан бизни баҳраманд эт, зараридан узоқ қил. Бизни неъматларингга шуқр қилувчи, лутфу эҳсонларингни зикр этувчи бандаларингдан айла. Эй оламларнинг Парвардигори, буни бизга баракали қилгин”, деб дуо қилсин.

Масала

СЎРАГАН ЭДИНГИЗ

Саф олишни қулай қилиш мақсадида яқин йилларда оёқ остига ип тортиш жорий бўлди. Аммо уламоларимиз жамоат намозида сафнинг текис бўлиши учун намозхонлар елкаларининг бир-бирига тўғри бўлиши кераклигини таъкидлаган (“Баҳрур роиқ”).

14

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Бир тонналик китоб

Дубайда Пайғамбаримизнинг ^(у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) ҳаётлари ҳақидаги китоб тақдимоти бўлиб ўтди. Китоб катталиги ва оғирлиги жиҳатидан Гиннес рекордлар тўпламига киритилди. Бўйи беш метр, эни тўрт метр ва оғирлиги эса бир тонна бўлган ушбу қўлёзмани Дубай шаҳри амири ўринбосари, молия вазири Хамдон ибн Рашид Мактум тақдим этди.

21

Адабий таҳлил

Рустам МИРВОҲИД

ҲИҚМАТЛАРНИНГ
ЗАРБОФ ТЎНИ

*Аввалгини фазл дурига уммон бил,
Сонийсини адл гавҳарига кон бил,
Солисни ҳаё гулбунига бўстон бил,
Робиъни валоят баданига жон бил.*

22

Шоир ушбу рубоийда тартиб билан ҳазрат Абу Бакр, ҳазрат Умар, ҳазрат Усмон ва ҳазрат Алини ^(Аллоҳ улардан рози бўлсин) ўзига хос услубда васф қилади.

“Сизлар экаётган зироатларингиз ҳақида ўйлаб кўрдингизми?! Уни сизлар ундирурмисиз ёки Биз ундирувчимизми?! Агар Биз хоҳласак, уни (офат юбориб) қуруқ чўп қилиб қўйган бўлур эдик, сизлар эса ажабланиб қолаверар (ва айтар) эдингиз: «Бизлар зиён кўрувчилармиз. Балки бизлар (ризқимиздан) маҳрумдирмиз» (деб надоматда қолган бўлур эдингиз)” (Воқеа, 63 – 67).

ЭКИНЛАРНИ КИМ ЎСТИРАДИ?

Аллоҳ таборака ва таоло бу ояти карималари билан биз бандаларини тафаккурга чорламоқда, кундалик турмушимизда Ўзи яратган қонуниятлар асосида такрор-такрор содир бўлиб тургани учун одатий ҳолга айланиб қолган экиннинг униб чиқиш ҳодисаси ҳақида бир дам ўйлаб кўришни буюрмоқда: **“Сизлар экаётган зироатларингиз ҳақида ўйлаб кўрдингизми?”** Эккан уруғингизни ундирувчи, уни экин ва сунбулага айланттириб, мева ёки бошоқ-дон берадиган ҳолатга келтирувчи сизми, Менми? Ишларинг фақат ерни кавлаб, уруғ сочиш (экиш) ва суғориб қўйишдан иборат эмасми? Уруғдан бошоқ ундирувчи эмаслигингизни эътироф этганларинг ҳолда, ердан ўликларни чиқариб, ҳаётга қайтарилишини қандай инкор қиласизлар?

Фахруддин Розий оят тафсирида бундай ёзади: Ояти каримадаги **“ҳарс”** ва **“заръ”** сўзлари орасидаги фарқ бор: **“ҳарс”** экишнинг бошланишидир. У ҳам бўлса, ерни ҳайдаш, уруғ қадаш (сепиш, экиш) ва суғоришдан иборат. **“Заръ”** (ундириш) бўлса, экиннинг ердан униб чиқиши, ўсиши, бошоқ ёки ҳосил бериши каби экишнинг натижасидир.

“Уни сизлар ундирурмисиз ёки Биз ундирувчимизми?!” Бу ояти каримада Аллоҳ таоло экин экишни бандага, ундириб чиқаришни Ўзига боғлиқ эканини баён этган. Чунки экиш банданинг иши, унинг ихтиёри билан бўлади. Ундириб-ўстириш Аллоҳ таолонинг феълларидан бири, истаса, ўстиради, истамаса йўқ. Мовардий Абу Ҳурайрадан (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилади: Расулulloҳ (У зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) бундай марҳамат қилдилар: «Ҳеч бирларинг “(экин) ўстирдим” демасин, балки “эқдим” десин. Зе-

ро, уни ўстирувчи (зорий) Аллоҳ таолодир”. Сўнг Абу Ҳурайра (Аллоҳ ундан рози бўлсин) деди: “Аллоҳ таолонинг **“Уни сизлар ундирурмисиз ёки Биз ундирувчимизми?!”** оятини эшитмаганмисиз?» (Имом Муслим, Ибн Ҳиббон, Байҳақий).

Қуртубийга кўра, ҳадисдаги қайтариқ вожиб эмас, одоб моҳиятига эга. Бу маънода Пайғамбаримиздан (У зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) яна кўплаб ҳадислар ворид бўлган.

Ҳар ким ерга уруғ сепаётганида истиъоза (“Аъзу”)ни ўқиганидан кейин **“Сизлар экаётган зироатларингиз ҳақида ўйлаб кўрдингизми?! Уни сизлар ундирурмисиз ёки Биз ундирувчимизми?!”** оятини ўқисин. Сўнгра: “Ундириб-ўстирувчи, вояга етказувчи Аллоҳ таолодир. Ё Аллоҳ, Муҳаммадга (У зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) салават ва салом йўлла, бу экиннинг мевасидан бизни баҳраманд эт, зараридан узоқ қил. Бизни неъматларингга шуқр қилувчи, лутфу эҳсонларингни зикр этувчи бандаларингдан айла. Эй оламларнинг Парвардигори, буни бизга баракали қилгин”, деб дуо қилсин. Бу ўзи учун яхши бўлади. Бундай дуо ўқиш экин-тикиннинг қурт-қумурсқа, чигиртка каби барча бало-офатлардан сақланиши гарови дейилган. Қуртубий бу дуони ишончли кишилардан эшитгани ва у тажрибадан ўтганини айтади (**“Ал-Жомеъ ли аҳкомил Қуръон”**).

Муфассир Розий бундай ёзади: «У ҳолда Аллоҳ таолонинг **“...зорий (ўстирувчи)ларни лол қолдирадиган...”** (Фатҳ, 29) деган ояти каримаси, Пайғамбаримизнинг (У зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) **“Зироат зорийникидир”** (“экин экканникидир”) деган ҳадиси шарифларини қандай тушуниш керак?” деб сўралса, бундай жавоб берамиз: оятларнинг тафсирида **“ҳарс”** (экиш) билан **“заръ”**

(ўстириш)нинг бир-бирига боғлиқлиги баён этилди. Экиш ўстиришнинг боши, ўстириш эса экишнинг натижаси ва самарасидир. Бу икки сўздан бирининг ўрнига иккинчисини қўллаш мумкин. Фатҳ сураси 29-оятда “зурроъ” (ўстирувчилар) сўзи “хуррос” (деҳқонлар) маъносини билдиради. Зеро, деҳқон эккан уруғи униб чиқиб, мева бериш билан якунига етганини кўриб, қувонади.

Пайгамбаримизнинг ^(зотга Аллоҳнинг саломи бўлсин) “Экин экканикидир”, деган ҳадисларига келсак, бу ўринда бундай нозик жиҳат бор: агар у зот “экин ҳорисга тегишлидир” деганларида эди, киши ерни ҳайдаб, шудгор қилиши билан экинга эга бўларди. Бу эса экиннинг уруғи сепилишидан олдин қилинадиган ишлар. Экин ундан кейин ерга уруғ сепганга тегишли бўлади. Яъни Абу Ҳанифа ^(Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) мазҳабларида уруғ кимники бўлса, экин ўшаники бўлади.

Баъзи олимлар бу борада муболаға қилиб, бундай дейишган: “Уруғ экдим ва ҳосил олдим” деб бўлмайди. “Аллоҳ таоло менга мадад берди, экин экдим ва У ўз марҳамати билан менга ҳосил олишни насиб этди”, дейиш лозим».

Мовардий айтади: “Бу ояти карима икки нарсани ўз ичига олган: биринчиси, Аллоҳ таоло экинларни ўстирган Ўзи эканини эслаиб, бандалари Унинг марҳамати билан ҳаёт кечиришларини билдирмоқда. Бу уларнинг ана шу неъматларга шукр қилишлари лозимлигига далолат қилади.

Иккинчиси, ибрат олиниши лозим бўлган далил. Зеро, қадалган уруғни ўстириб чиқаришга, мўрт ва заиф ниҳолни кучли экинга айлантириб, яшнатишга қодир Зот учун ўлган бандаларини қайтадан тирилтириш осондир. Соғлом ақл эгалари учун бу далил етарлидир.

“Агар Биз хоҳласак, уни қуруқ чўп қилиб қўйган бўлур эдик...” Яъни, агар хоҳласак, экинларингга офат юбориб, бир зумда озука ва емишга ярамайдиган, қуруқ ўтинга айлантириб қўярдик.

Бу билан Аллоҳ таоло икки жиҳатга диққатимизни тортмоқда. Биринчиси, бандалари Аллоҳга шукр қилишлари керак, зеро, У экинларини қуруқ чўпга айлантирмади.

Иккинчиси, бандалар ибрат олиб, ёмонликлардан воз кечсин. Чунки экинларни қуриштириб юбориши мумкин бўлгани каби, хоҳлаган пайт уларни ҳам ҳалок қила олади.

Икристи ва бошқа муфассирлар ояти каримадаги **“ажабланиб...”** сўзини қилмишларингиз касри хатто экинларингизга уриб, “бир лаҳзада куриб битгани учун афсус ва надомат қиласиз”, деб тафсир қилишган.

«Бизлар зиён кўрувчилармиз...» жумласини Ибн Аббос ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) ва Қатода: “Шубҳасиз, биз азобланувчилармиз”, деб таъвил қилишган. Бошқа баъзи тафсирчилар “Биз ҳалок бўлувчимиз”, тарзида тафсир қилишган.

Заҳҳок ва Ибн Кайсонга кўра, ояти каримадаги “муғрам” сўзи молнинг эвасиз йўқ бўлиши маъносини беради. Шунга кўра, оят: “эккан донимиз йўқ бўлиб кетди”, маъносида тафсир қилинади.

“Балки бизлар маҳрумдирмиз”. Яъни, кутган ҳосилимиздан маҳрум бўлдик. Қатода маҳрум бўлиш ризқдан тўсилиб қолиш эканини айтган.

Анасдан ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилинишича, Расулulloҳ ^(у зотга Аллоҳнинг саломи ва саломи бўлсин) ансор ерларидан ўтаётиб, улардан сўрадилар: “Сизларни экин экишдан нима тўсмоқда?” Улар: “Қурғоқчилик” деб жавоб беришди. Шунда у зот: “Йўқ, ундай қилманг, чунки Аллоҳ таоло: **“Ундириб-ўстирувчи зот Менман. Истасам, сув билан, истасам, шамол билан, истасам, уруғ билан ўстираман”**, деб марҳамат қилган”, дедилар. Сўнг: **“Сизлар экаётган зироатларингиз ҳақида ҳеч ўйлаб кўрдингларми? Уни сизлар ундириб-ўстирувчиси сизлар ёки Биз ундиргувчимизми?!”** ояти карималарини ўқидилар (“*Ал-Жомеъ ли аҳкомил Қуръон*”).

Имом Қуртубий ва Фахриддин Розий тафсирлари асосида

Нўъмон АБДУЛМАЖИД

тайёрлади.



БАҒРИКЕНГЛИК ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИДИР

Шу йил олтинчи март куни Ўзбекистон Миллий матбуот марказида Дин ишлари бўйича қўмитанинг 20 йиллигига бағишланган “Динлараро бағрикенглик – тараққиёт омили” мавзудаги анжуман ўтказилди.

Мухтарам Юртбошимизнинг “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитани ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони (1992 йил 7 март) билан ташкил этилган қўмита ҳар бир шахснинг виждон ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқи, фуқароларнинг динга муносабатидан қатъи назар тенглигини таъминлаш йўлида фаолият кўрсатмоқда. Ўз ишини давлат бошқарувининг бошқа органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, жамоат бирлашмалари ва бошқа ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорликда амалга оширади.

Дин ишлари бўйича қўмита юртимизда фаолият олиб бораётган диний ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш, турли конфессиялар фаолиятида ёрдам кўрсатиш, жамиятда динлараро ва миллатлараро тинчлик ва тотувликни таъминлаш юзасидан таклифлар ва чора-тадбирлар ишлаб чиқади. Қўмитанинг фаолияти икки асосий тамойилга – диний ташкилотларнинг ички ишига аралашмаслик ва улар билан икки ёқлама самарали ҳамкорликни йўлга қўйишга асосланади.



Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 2010 йил 20 октябрда «Феврал ойининг биринчи ҳафтасини “Диний муносабатларни уйғунлаштириш ҳафтаси” деб эълон қилиш ҳақида»ги қарорига монанд равишда қўмита ташаббуси билан динлараро дўстлик ва ҳамкорликни мустаҳкамлашга бағишлаб ўтказилган кенг камровли тадбирлар Ўзбекистон халқи диний бағрикенглик ғояларига содиқлигининг яққол ифодаси бўлди.

Юртбошимизнинг 1991 йилдан эътиборан, ҳар йили ҳаж сафарига оид фармонлари эълон қилинади. Бир неча йилдан буён ҳожиларимизга қулай бўлиши учун Тошкентдан учган учоғимиз Мадина шаҳрига кўнади. Юртдошларимиз жойлашадиган меҳмонхоналар ибодат учун қулай жойлардан танланади. Сафар давомида зиёратчиларга ўттиз нафар ишчи гуруҳ, ўттиз нафар тиббиёт ходимлари ва юз нафар гуруҳ раҳбарлари хизмат қилади.

Ҳаж зиёратини ташкил этиш бўйича қатор йиллардан бери Ўзбекистон Саудия Арабистони Ҳаж вазирлигининг олқишига сазовор бўлиб, бошқа давлатларга ўрнатилган сифатида баҳоланмоқда. 1991 йилдан шу кунгача ҳажга қарийб 83 минг, умрага 56 мингдан ортиқ нафар юртдошимиз бориб келди.

Дин ишлари бўйича қўмита дин соҳасидаги халқаро анжуманларда, шунингдек, чет элларда бўладиган Куръон мусобақаларида иш-





тирок этувчиларнинг номзодини тайёрлайди, сафар билан боғлиқ барча ишларни амалга оширади. Жумладан, 1997 йилдан буён Тошкент Исломи институтини ва Исломи ўрта-махсус билим юртлири талабаларини халқаро Куръон мусобақаларида иштирок этишяпти.

Дин ишлари бўйича кўмита ҳузурида бошқа динлар ва конфессиялар ишлари жамоатчилик кенгаши ташкил этилган.

Матбуот анжуманида Дин ишлари бўйича кўмита раиси вазифасини бажарувчи Ортиқбек Юсупов маъруза қилди, журналистларни қизиқтирган саволларга жавоб берди.

Анжуманда сўзга чиққан Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси, муфтий Усмонхон Алимов, республика Байналминал маданият маркази директори Насриддин Муҳаммадиев, “Маҳалла” хайрия жамғармаси раиси ўринбосари Раҳматулла Шералиев, бошқа динлар, конфессиялар раҳбарлари ўтган йигирма йил ичида республикада динлар ва конфессияларaro дўстлик ва ҳамкорликни таъминлаш мақсадида амалга оширилаётган ишларга юксак баҳо бериб, бу ишлар жаҳон ҳамжамиятига ибрат бўла олиши ҳақида асосли фикрлар билдиришди.

ДУРДОНА БИТИКЛАР

Яқинда “Ўзбекистон” нашриёти “Ўзбекистон обидаларидаги дурдона битиклар” номли китоб-албомни чоп этди. Китобда Ватанимизнинг турли минтақаларидаги меъморий ёдгорликлар ҳақида қисқача маълумотлар, улардаги битиклар суратлари ҳамда бу битикларнинг ўзбек, рус, инглиз тилларидаги таржималари берилган. Улар милодий IX асрдан то истиқлол йилларигача даврда қурилган ёдгорликларга араб, форс, ўзбек тилларида кўчирилган Куръони карим оятлари, ҳадиси шарифлар, ҳикматлар, аждодларимиз ўғитлари ва бошқа тарихий маълумотлардан иборат. Масалан, Самарқанддаги Улуғбек мадрасаси пештоқида бундай ҳикмат битилган: “Илм дунёда иззат, охирада шарафдир”.

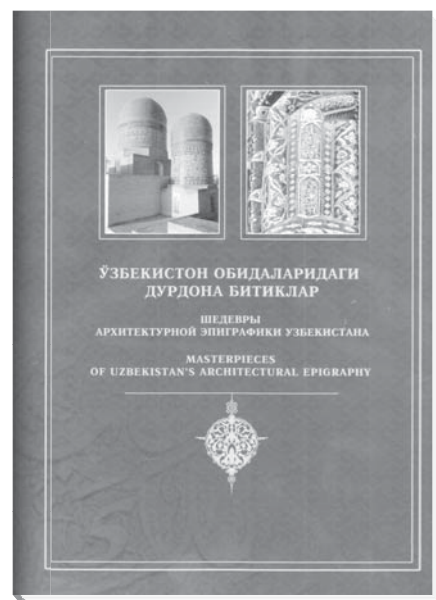
Шунингдек, битиклар орасида уларни ишлаган усталар номлари ҳам учраб туради. Жумладан, Уста Мулла Абдулжаббор, Муҳаммад Аваз Самарқандий (Шердор мадрасаси), Зайниддин Шамс Табриз Фаххор (Шодимулк мақбараси), Уста Юсуф Шерозий (Қусам ибн Аббос мақбараси), уста Муҳаммад Саид, Муҳаммад Абдулҳолик ибн Муҳаммад Розик (Баҳоуддин Нақшбанд ёдгорлиги), Исмоил ибн Тоҳир ибн Маҳмуд Биноий Исфажоний (Бухородаги Улуғбек мадрасаси), Мулла Нурмуҳаммад ибн Қаландар Хоразмий (Паҳлавон Маҳмуд мақбараси), Али ибн Муҳаммад Сарахсий (Полвон дарвоза). Шубҳасиз, бу усталар замонасининг етук хаттоти, меъмори ва наққоши бўлган.

Шуни айтиш керак, бундай битиклардан қанча-қанчаси Чор Русияси истилоси ва собиқ советлар иттифоқи даврида маданий бойликларимизга душманлик сиёсати сабабли бузилиб, йўқ бўлган. Минг шукр, мустақиллик йилларида бу бойликларимизни тиклаш, сақлаш бўйича улкан ишлар қилинди ва қилиняпти.

Китобни “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” жамғармаси ташаббуси билан Ўзбекистон Фанлар Академияси шарқшунослик институти ва Баҳоуддин Нақшбанд ёдгорлик мажмуаси маркази мутахассислари, жойлардаги билимдонлар тайёрлашган. Битикларни Абдуғафур Раззоқ Бухорий ўқиган. Таржима ва изоҳлар муҳаррирлари Бахтиёр Бобожонов, Комилжон Раҳимов. 559 саҳифали китобдаги расмларни Виктория Ботс суратга олган. Адади 2000 нусха.

Китоб тадқиқотчилар, меъморлик, хаттотлик санъатлари тарихи билан қизиқувчилар учун фойдали манбадир.

Жамшид ШОДИЕВ
тайёрлади.



Иносон дунёга келар экан, унда илк пайдо бўлиб шаклланадиган нарса моддий озукага бўладиган иштиёқдир. Зеро, озука ҳаёт манбаи. Шу боис янги туғилган ҳар бир гўдак табиий равишда она

тўғрисида ўйлаш, тасаввур қилиш ҳиссиёти уйғонади. Истагини қондиришга тўсқинлик қиладиган нарсаларга нисбатан норозилик, ғазаб ва нафрат туйғулари пайдо бўлади, улар билан кура-

Гўдакда аста-секин ақл-идрок шаклланади. Ундаги ақл ривожининг биринчи белгиси – уялиш ҳисси. У ўзидаги айб ва уятли нарсаларни бошқаларга кўрсатишдан кўрқади. Бундай табиатга эга бўлган бола одамнинг кўзига тик боқишга ҳам ботина олмайди. Энди яхши-ёмонни, чиройли-хунукни ажрата бошлайди. У тарбияга тайёр. Одобли қилиб тарбиялашни кечиктирмай бошлаш керак. Тарбия жараёнида унинг одобсиз болаларга кўшилиб кетишига йўл қўйиб бўлмайди. Болага бу ёшида нима ўргатилса ёки нимага одатлантирилса, осон қабул қилади. Чунки ҳали унинг табиатига ёмон одатлардан бирортаси қаттиқ ўрнашиб улгурмаган. Ундан бирор яхши гап ёки иш содир бўлса, мактаб кўйиш зарур. Олдида яхши одамларнинг фазилатлари ҳақида кўпроқ гапиришни одат қилиш керак. Мард ва ҳимматли бўлиш каби олижаноб фазилатларни болага уқтириб, онгига сингдириб бориш зарур.

Аҳмад ИБН МИСКАВАЙҲ

ТАРБИЯГА ТАЙЁР БОЛА



кўкрагини қидиради. Сўнгра у улғайгани сайин нафсини қондириш ва роҳатланишнинг бошқа турларидан ҳам баҳраманд бўлишга ҳаракат қилади. Кейинчалик унда ўзига қизиқарли туюлган нарсалар

шиш ҳаракатлари бошланади. Қаршилиқ қилувчилардан ўч олиш, ўзининг кучи етмаса, ота-онасидан мадад сўраш, йиғлаш ва инжиклик қилиш билан бўлса-да, мақсадга етиш йўлларини қидиради.

Шайх Абдулазиз МАНСУР
таржимаси

Муаллиф ҳақида:

Абу Али Аҳмад (ибн Мискавайҳ) ўн биринчи асрнинг машҳур алломаларидан. Ибн Мискавайҳ “Ал-ҳавомил ваи-Шавомил” (Эътиборсиз ва эътиборли нарсалар) асари билан асрининг қомусий олимлари қаторидан жой олди. Унинг “Тажорибул умам” (Умматлар тажрибалари), “Жовидони хирад” (Илмнинг мангулиги), “Таҳзибул ахлоқ ва татҳирул-аъроқ” (Ахлоқ софлиги ва ирқлар поклиги) номли асарлари бизгача етиб келган. Булардан ташқари, баъзи манбаларда олимнинг шифобахш ўсимликларга доир асарлари ҳам борлиги айтилади. Руҳият ва ахлоққа доир асарлари юқори баҳоланади.

Ибн Мискавайҳ меросида “Ахлоқ софлиги ва ирқлар поклиги” китоби энг қимматбаҳо асардир. Олим бу асарини ёзишдан кўзлаган мақсадини бундай ифодалайди: “Бу китобни таълиф этишдан мақсадим – биз ўзимизда шундай гўзал ахлоқларни мужассам қилайликки, улар ўзимизга муносиб бўлиб, ҳеч кимга малоллик ёки қийинчилик туғдирмасин. Ахлоқ қоидаларини ҳам худди касб-хунар ва таълим олиш каби ўрганишимизга тўғри келади. Энг олдин ўзимизни яхши тарбия қилайлик, камолга етишни, унга тўсиқ бўладиган иллатларни қандай енгишни билиб олайлик”.

ҚАНДАЙ ДУО ҚИЛАМИЗ?

Айримлар: “*Дуо қилаверамиз, бирортасининг қабул бўлганини сезмадик!*” деб ёзгиришади.

Ахир, қонун-қоидасига мувофиқ ёзилмаган оддий ариза ҳам қабул қилинмас экан, шартларига риоя этилмаган дуо қандай қабул бўлсин?! Ёшланмаган кўз, қизармаган юз, қалбдан чиқмаган минг бир сўз билан қилинган дуолар қандай ҳам ижобат бўлсин ҳузур Илоҳийда?

Кўпчилик одамларнинг дуолари худди мактубсиз хатжилдга ўхшайди. Жилди бор-у, ичида хат йўқ. Буни бошқачасига ифодаласак, жасад бор-у, руҳ йўқ, пўсти бор-у, мағзи йўқ, ниқоб бор-у, юз йўқ.

Оддий бандадан бирор нарса сўрашнинг ўзига хос йўли, одоби бўлгани ҳолда, оламлар Парвардигоридан сўрашнинг одоби бўлмасинми? Дуо инсоннинг ўз ожизлигини эътироф этишидир.

Дуо агар илоҳий нусрат бўлмаса, одамнинг ўзи, ҳеч нарса қилолмаслигини билишидир.

Дуо банданинг борлиғи битта юракка айланиб, илоҳий Даргоҳга юқунишидир.

Дуо бор кучини, бутун имкониятини ишга солиб ҳам мақсадига етолмаслигини билган одамнинг Парвардигоридан мадад сўраб, қилган нидосидир.

Буни тушунган одам, бола онасидан бир нимани қатъий

туриб сўраганидек, қатъият билан дуо қилади. Илоҳий Даргоҳга қўл чўзиб, худди Фотиҳа сурасини ҳар куни ўн марта ўқигани каби қайта-қайта илтижо этди...

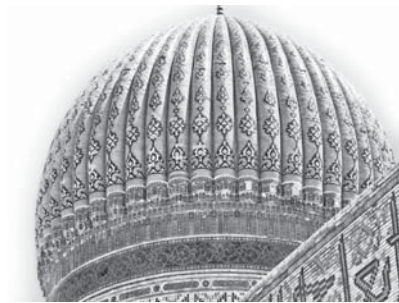
Шунда метин қалблар ҳам юмшайди, тошдан сув сизгани каби, улардан ожизлик “оҳ”лари сизиб, юксалади. Ҳеч кутмаган жойингиздан Эгам нажот эшикларини очди. Шоир айтганидек:

*Сур, чиқар агёрни дилдан,
Ҳақ тажаллий айласин,*

*Подшоҳ кирмас саройга
хона маъмур ўлмаса.*

Ҳирсу ҳавас денгизига ғарқ бўлган, дунё матоларига муҳаббатни ўзига жо қилган юракка назар қилармикин У?

Тоиф сафаридан қайтар эканлар Муҳаммад пайғамбаримиз (у ютга Аллоҳнинг саноми бўлсин) режалари пучга чиқиб, иложсиз қолганларида, гумроҳлар отган тошлардан покиза вужудлари қонга беланиб, ҳориб-чарчаб, бир девор панасига



чўкдилар. Ақлнинг чораси қолмаган пайтда, камситилган, ҳорғин ва ғамнок ҳолда муҳаббатulloҳнинг мушфиқ бағрига ташладилар ўзларини. Кейин муборак дудоклардан пайғамбарлик даврининг бурилиш нуқтаси бўлган дуо отилиб чикди:

“Илоҳим! Мадорим туганини, чорасиз қолганимни ва одамлар орасида хор бўлганимни фақат Ўзингга арз қилурман... Эй раҳмиларнинг энг марҳаматлиси! Сен менинг Парвардигоримсан, эзилганларнинг мададкорисан. Мени кимларнинг ихтиёрига ташлаб қўйдинг? Менга ғаддорлик қилганларнинг қўлигами?..

...Майли, Сен мендан ғазабланмасанг бўлгани, бошқасига парво қилмайман. Аммо марҳаматингдан умидворман. Сенинг нурунгни юқунаман, зулматларни ёритувчи нурунгни...

Менга ғазабинг етолмаслиги ва қаҳринг тушмаслигини сўрайман. Сенга сиғинаман, мендан рози бўлсанг, бас. Барча кучқудрат Сендадир, ёлғиз Ўзингда!..” (Ибн Ҳишом, “Сийра”).

СОДИҚ НОСИР

МАЪРИФАТ

ЖАҲОЛАТНИ ЕНГАДИ

«Давоми. Бошланиши 1-саҳифада»

Аммо бугунга келиб буюк аждодларимиз анъаналари унутилди, бир-икки китобни ўқиб олиб, ўзини “мухтаҳид” санайдиган, кишиларни бўлар-бўлмаста кофирга чиқарадиган оқим ва фирқаларнинг вакиллари пайдо бўлди. Бундай оқим ва фирқалар (масалан, “Ал-ҳижра ват-такфир”, “Ҳизбут таҳрир” каби) имон ва куфр масалаларида ўта журъатли бўлиб кетишган. Исломни ҳали чуқур ўрганмаган, етарли билим олмаган баъзи ёшларимиз уларга кўр-кўрона эргашиб, залолат ва жоҳиллик йўлига кириб қолишяпти. Шу ўринда “Нега шундай бўляпти? Уларнинг хатоси нимада? Муаммонинг ечими борми?” деган саволлар туғилиши табиий. Ушбу мақоламизда ана шу саволларга жавоб топишга ҳаракат қиламиз.

Аллоҳ таоло бандаларини сўзларнинг энг гўзалига, фойдалисига эргашишга чақиради: **“Бас, (эй Муҳаммад,) Менинг шундай бандаларимга хушxabар беринг, улар гапни тинглаб, сўнг унинг энг гўзалига эргашдилар. Айнан ўшалар Аллоҳ ҳидоят этган зотлардир ва айнан ўшаларгина ақл эгаларидир”** (Зумар, 17 – 18).

Пайғамбаримиз Муҳаммадан ^(У зотга Аллоҳнинг саломати бўлсин) ривоят қилинган ҳадиси шарифларда ҳам инсонлар яхши амаллар қилишга, ёмонликлардан қочишга чақирилади: “Мусулмон – қўли ва тилидан ҳеч ким зиён кўрмаган киши. Мўмин – бошқаларнинг моли ва жонига тажовуз этмайдиган киши. Муҳожир – гуноҳ ва маъсиятларни тарк этган киши. Аллоҳ йўлида мужоҳид – нафсига қарши курашишга киришган киши”; “Умматим ҳеч қачон залолатда бирлашмайди”; “Инсонларга яхшиликни ўргатувчи кишига Аллоҳ таоло, Унинг фаришталари, осмон ва Ер аҳллари, ҳатто уялардаги чумолино денгиздаги балиқлар ҳам саловат айтади”.

Динимизнинг бу кўрсатмаларидан чекиниб, адашган фирқаларга эргашиб кетган ёшларимиз жоҳилликлари, диннинг асл моҳиятини англаб етмаганлари оқибатида имон ва куфр масаласида бир неча хатоларга йўл қўйишади. Келинг, ана шу хатоларни кенгрок кўриб чиқайлик:

Бизнингча, улар йўл қўяётган *хатоларнинг биринчиси* масалага энгил-елпи қараш, шошма-шошарлик қилишдир. Бирор шахс ёки бутун бошли жамиятни куфрда айблаш ёки кофирга чиқариш ўта қалтис иш бўлиб, бунга кўр-кўрона муносабатда бўлиш ярамайди. Чунки бунинг ортида куфрга чиқараётган ёки чиқарилаётганлардан бири учун даҳшатли оқибат ётибди. Имом Бухорий Абу Ҳурайрадан ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ ^(У зотга Аллоҳнинг саломати ва саломати бўлсин) бундай деганлар: «Киши ўз биродарига: “Эй кофир!” деса, (куфр) иккисидан бирига қайтади». Ҳадисдан кўриниб турибди, ўзгани кофирга чиқариш оддий ҳақорат сўзи эмас, аксинча, ўз охиратини бой бериб қўйиш эҳтимолини туғдирадиган хатарли масаладир. Шунинг учун ҳам ҳанафий мазҳаби уламолари бошқа мазҳабларнинг олимларидан кўра такфир (куфрда айблаш, кофирга чиқариш) масаласига кўпроқ аҳамият беришган. Бу ҳақда ёзилган асарларнинг биринчиси мисрлик олим, ҳижрий 768 йили вафот этган Муҳаммад ибн Исмоил ибн Маҳмуд Бадр Рашид Рашидий қаламига мансуб. Унинг “Куфр сўзлар” номи асарига биринчи бўлиб ҳанафий олимлардан аллома Алийу Қори муфассал шарҳ ёзган.

Хатоларнинг иккинчиси Аллоҳ буюрмаган ишларга вақтни беҳуда сарфлашдир. Мусулмон кишининг дунё ва охиратда ўзига наф берадиган амаллар билан шуғулланиши мақсадга мувофиқдир. Қироат илми олимларидан Имом Шотибий бундай дейди: “Шариатда эътироф этилган илм, яъни Аллоҳ ва Унинг расули мақтаган илм – амал қилишга ундовчи илм бўлиб, у ўз эгасини хоҳиш ва истакларга эргашувчи эмас, балки илмига мувофиқ юрувчи қилади”. “Такфир” эса ҳеч кимга фойда бермайдиган, аксинча, зарарига хужжат бўладиган манфаатсиз ишлардандир. Ахир, Аллоҳ таоло бизларни бирор шахс ёки жамиятнинг камчиликларини излашга, уни кофирга чиқариш учун умр бўйи хужжат тўплашга буюрмаган-ку! Бу ҳақиқатни ҳар ким ақида илми устозларидан аниқлаб олса бўлади. Ачинарлиси, бу каби ишлар билан шуғулланиб юрган ёшларнинг кўпи имоннинг энг муҳим масалалари

ри, намоз, рўза, закот каби ибодатнинг асосий шартлари борасида етарли илмга эга эмаслар. Улар ҳатто Қуръоннинг энг қисқа сураларини тажвид қоидаларига биноан ўқиёлмайди, ҳадиснинг асл матнларига “тишлари ўтмайди”.

Учинчи хато бундай нозик масалаларга ҳали уларнинг шартларини мукаммал равишда ўзлаштирмай туриб киришиб кетишдадир. “Куфр” сўзи, юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, исталган пайтда, дуч келган одамга қарата айтиб юбориладиган сўз эмас. Буни имонли мусулмонга нисбатан қўллаш енгилтаклик, калтабинлик ва жоҳилликдан бошқа нарса эмас. Ислоом тарихида бундай ишга илк бор қўл урган хаворижларни ҳазрат Али (каррамаллоху ваҳҳаху): “Бундай нодон ёшлар Қуръон ўқиса, тиловатлари бўғзидан нарига ўтмайди”, дея сифатлаганлар. Мана шу гап барча замонларда хаворижларга эргашувчиларнинг Қуръон оятлари ва ҳукмларини чуқур идрок эта олмасликларига ишорадир.

Ислоомда “Ал-яқину ла язулу биш-шак” (Аниқ нарса шак-шубҳа билан йўқ бўлмайди) деган қоида бор. Масалан, бир мусулмоннинг таҳорати шак-шубҳалар билан бузилмайди, шундай экан, қандай қилиб гумонтаҳминлар билан унинг бутун имони ва мусулмонлик сифатига тил теккизиш мумкин? Бу қоидага кўра, унинг жони ҳам, моли ҳам бошқаларга ҳаромдир. Расулуллоҳ (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) вадо ҳажида: “Ушбу шаҳарда (Маккада), ушбу ойдаги (Зулҳижжа) бугунги кун (Арафа) ҳурматлангани (ҳаромлиги) каби қонларингиз, молларингиз ва ор-номусларингизга тажовуз қилиш ҳам бир-бирларингизга ҳаромдир. Эшитганлар эшитмаганларга етказсин”, деганлар (Имом Муслим ривояти). Шундай бўлгач, “такфирчи алломалар” қайси ҳужжатга кўра мусулмонларни кофирга чиқариб, уларни қатл этишга фатво беришяпти экан?!

Биз бу мулоҳазаларимиз билан Ислоомда умуман “куфр, такфир” деган тушунчалар йўқ, демоқчи эмасмиз. Чунки баъзи оят ва ҳадисларда у ёки бу амал куфр деб аталгани Ислоом ақидаларидан бир оз хабари бор кишига яхши маълум. Лекин мусулмонлар бу борада жиддий фарқли томонлар борлигини яхши англаб олишлари керак. Бу ҳам бўлса, бирор амални “куфр” дейиш билан ўша амални содир этган муайян шахсни кофирга чиқариш ўртасида катта фарқ бор. Фикримизни Пайғамбаримиздан (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) ривоят қилинган ҳадислар билан далил-



лашимиз мумкин. Имом Бухорий ҳазрат Умардан (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилган ҳадисда келтирилади: «Расулуллоҳ (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) даврларида Абдуллоҳ исмли киши келтирилиб, ичкилик туфайли дарра урилди. Сўнг яна бир кун келтирилиб, яна дарра уришга буюрилди. Шунда тўпланганлар ичидан бир киши: “Эй Аллоҳ, уни даргоҳингдан (рахматингдан) йироқ қил, жуда кўп келтирилди”, деди. Шунда Расулуллоҳ (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин): “Уни лаънатлама, чунки мен унинг Аллоҳни ва Расулини севишини биламан”, дедилар». Бошқа бир ҳадисда ичкилик туфайли жами ўн кишини лаънатлаган Пайғамбаримиз (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) худди шу ишни қилган муайян бир кишини лаънатлашдан қайтардилар.

Мусулмон кишини бирор гуноҳи ёки билмасдан қилган хатолари учун кофирга чиқариш ёки кўпчилик аҳолиси мусулмон бўлган ўлкаларни “куфр диёри” деб аташ Ислоом ақидасига мутлақо зиддир. Буюк мазҳаббошимиз Имом Абу Ҳанифанинг (Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) ақидага оид “Фикҳул акбар” китобида баён этилган қуйидаги фикрларини келтириб ўтиш мақсадга мувофиқдир: “Бирор мусулмонни қилган гуноҳи туфайли кофирга чиқармаймиз, гарчи у гуноҳи кабира бўлса ҳам. Башарти уни ҳалол деб эътиқод қилмаган бўлса, ундан имон исмини ҳам олиб ташламаймиз, уни ҳақиқий мўмин деб атайверамиз. Уни фосиқ мўмин деб аташ мумкин, фақат кофир деб эмас”.

Мазҳабимизда мўътабар саналган “Дуррул мухтор” ва унинг шарҳи “Раддул мухтор”да бундай ёзилган: “Ислоом диёри фақат мана бу

учта шарт тўпланганидан кейингина куфр диёрига айланади: 1) ширк аҳли ҳукмлари юритилиши билан (шу жойнинг ҳошиясида: “Мушрикларнинг ҳукми ошкор юритилиб, мусулмонларнинг ҳеч бир ҳукми юритилмаганидан кейин куфр мамлакати бўлади”, дейилган). Демак, мусулмонларнинг ҳукми ҳам, кофирларнинг ҳукми ҳам юритилган диёр куфр юрти саналмайди; 2) Ислому диёри куфр мамлакатларига қўшилиб, бирлашиб қолса; 3) мамлакатда бирор тинч ва хавфсиз мусулмон қолмаса”.

Ушбу уч шартнинг ҳаммаси бир мамлакатда топилса, у жой куфр мамлакатига айланади. Агар биттаси ёки иккитаси топилиб, бошқаси топилмаса, Ислому юрти бўлиб қолаверади. Ислому ҳукмлари деганда фақат сиёсий ҳукмлар эмас, жума ва ҳайит намозларини барпо қилиш, муфтий ва қози сайлаб, унга эргашишни буюриш, ҳаж сафарига шариит яратиб бериш каби ҳукмлар ҳам тушунилади. Чунончи, юқоридаги китобда ёзилганидай, “Дорул ҳарб (куфр юрти) мусулмонларнинг жума ва ҳайитларига ўхшаган ҳукмлари юритилиши билан Ислому юртига айланади, гарчи у ерда кофирлар бўлса ҳам ва Ислому мамлакатига қўшни бўлмаса ҳам”.

Замонамизнинг машҳур алломаси доктор Юсуф Қаразовий бир мусулмонни кофирга чиқариш хусусидаги саволга қуйидаги жавобни берган: “Ким Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқлигига ва Муҳаммад (у зотга Аллоҳнинг салом бўлсин) Унинг расули эканига қалби билан тасдиқлаган ҳолда гувоҳлик берса, у мусулмондир. Унга мусулмонларга қилинадиган муомала тўлалигича қилиниши керак”.

Бу далилларга инсоф билан ёндашадиган бўлсак, мамлакатимиз Ислому диёри эканига, мусулмонларимизнинг бари мусулмон раҳбарлар қўл остида эканига асло шак-шубҳа қолмайди. Мамлакатимизда динимиз аксарият ҳукмларига амал қилинмоқда, юрт раҳбарлари ўзларининг мўмин эканларини баралла айтиш билан бирга, ўзгаларни Исломуда собит туришга, бошқа динларга қўшилиб кетмасликка тарғиб қилиб туришибди. Демак, бу юртни жоҳилият даврига ўхшатиб “куфр диёри” дея аташга, халқини куфрда айблашга ҳеч қандай асос йўқлиги очиқ аён бўлиб турибди.

Инсон илми қанчалик чуқур эгалласа, дин асосларини теран англайдиган бўлса, бир масалага киришишда, воқеликка баҳо беришда ва хулоса чиқаришда шунчалик эҳтиёткор, эъ-

тиборли бўлади. Аксинча, илми қанчалик саёз ва юзаки бўлса, ўрганган нарсаларини тўғри ва теран фаҳмамаса, бу каби хатарли масалаларда фатво беришга, хулоса чиқаришга журъатли бўлиши, ҳақ йўлдан адашиши, заллатга юз буриши шунчалик осонлашиб қолар экан. Аллоҳ таоло бундай жоҳилларга қарата: **“Агар билмасангиз, зикр аҳлидан сўранг”** (Наҳл, 43), деб буюрган.

Шу ўринда мана шундай хатоларга йўл қўймасликнинг муҳим шартларидан бўлмиш диний илм, хусусан ақида илмини ўрганишда устозни тўғри танлаш зарурати ҳақида ҳам тўхталиб ўтмоқчимиз. Бу борада энг яхши устоз умрини шу билимларга бағишлаган, ақида ва фикр илмларини чуқур эгаллаган, Ислому таълимотлари ҳақида теран фикрловчи шайх ва уламолардир. Ўтмиш уламоларимизнинг айтишларича: “Олдинлари илм кишиларнинг зеҳнида бўлган, кейинчалик у китобларга қўчди, лекин калитлари ўзларида қолди”. Яъни, инсон ўзи ўқиб-ўрганиши билангина илми тўла эгаллай олмайди, у ҳамиша бир оқил устозга муҳтождир. Имом Шотибий “Мувофақот” китобида илми устозлардан олиш баракоти ҳақида бундай ёзади: “Қанчадан-қанча масалалар бор, илм толиблари уларни китобдан ўқиб ёд олади ва доимо такрорлаб юради, аммо маъносига тушунмайди. Агар ўша масалаларни олим киши баён этиб-шарҳлаб берса, дарров тушунади. Бу тушуниш талабанинг ақли етмаган жойни шайх изоҳлаб бериши орқали ёки шунчаки устоз олдида турган талабага Аллоҳнинг марҳамати сабабидан ҳосил бўлиши мумкин”. Бунга мисол қилиб саҳобаларнинг Қуръонни тушунишдаги ҳолатларини келтириш мумкин. Баъзи оятлар нозил бўлганида ўзича тушундим деб ҳисоблаган саҳобийлар кейинчалик Расулulloҳдан (у зотга Аллоҳнинг салом ва саноми бўлсин) ушбу оятда ирода қилинган маъно бошқача эканини билиб олганлари маълум ва машҳурдир.

Булардан шу нарса аён бўлади: дин илми асл таълимотларидан узилган йиллари туғилиб катта бўлган айрим ёшлар дин ва ақида хусусида шоша-пиша бир-икки рисолача билан танишиб ёки интернет тизимидаги баъзи сайтлар келтирган маълумотларга таяниб, у ёки бу масалада ўзларини олим санашга, хатто фатво беришга ҳам журъат қилишяпти. Нагигада илгаридан бир мазҳаб доирасида ва соф ақидада аҳил яшаб келаётган юртимиз мусул-

монлари, хусусан, тенгдошлари онгини захарлашга уринишяпти. Уларнинг асл мақсадлари яхшилик қилиш ёки дин ҳақида жон куйдириш эмас, балки четдаги ҳомийлари ишончини ва маблағини оқлаш йўлида фитна ва бузғунчилик қилишдир. Шу боис ҳам ҳар бир мусулмон ақида илмини яхши ўзлаштириши, ақидада собит бўлиши зарур. Улуғ шоиримиз Сўфи Оллоёр бежиз бундай ёзмаганлар:

*Ақида билмаган шайтона элдур,
Агар минг йил амал деб қилса, елдур.*

Хулоса сифатида шуни алоҳида таъкидлаш лозим, кейинги бир неча ўн йиллар мобайнида Ислом уммати ўртасида фитна ва бузғунчилик уруғларини сеппишга ҳаракат қилган “Ал-ҳижра ват-такфир” каби фиркаларнинг “дарға”лари ўзларининг бу фикрлари аҳли сунна вал жамоа эътиқодига асло тўғри келмаганини эътироф этиб, бу хато фикрларидан қайтганларини эълон қилишди. Уларнинг мусулмон кишини “кофир”га чиқариш, у яшаётган жамиятни “жоҳилият”га нисбат бериш ҳақиқатан Исломнинг барҳаёт таълимотларига хилоф эканини кеч бўлсада, охири тан олишлари ва буни барчага маълум қилишлари, ушбу хато ғоя ва фикрларнинг издошларига ҳам тўлалигича тааллуқли деб ўйлаймиз. Шундай бўлгач, ҳозирги ҳолатимизни жоҳилият даврига тенглаб, унга жиход қилиш фарз деб “фатво” чиқараётган кимсалар бу қилмишлари билан Ислом уммати орасига фитна солаётганини, Ислом бирдамлигига путур етказётганини, мусулмонлар тинчлиги ва осойишталигини бузиб, фасодга йўл қўяётганини бир ўйлаб кўрса, ёмон бўлмасди.

Ўтган асрнинг иккинчи ярмида адабиётга кириб келган ижодкор қиз-аёлларнинг барчаси Ўзбекистон халқ шоири Зулфия эътиборидан, ғамхўрлигидан четда қолмади. Шоира уларни оналик қалби билан ардоқлади, адабиётимиз жонкуяри бўлиб қўллаб-қувватлади.

Зулфияxonим адабиёт ихлосмандларини ҳам жуда қадрлар эди. Унинг бахмаллик Юлдуз исмли мухлисага ёзган хатларидан парчалар фикримиз далилидир.

“МАСЪУД КУНЛАР СЕНИ ҚУВОНТИРСИН”

Суюкли қизим Юлдузжон!
Яхши кунларда мактубингни олиб, кайфиятим кўтарилди. Сендан келган ҳар бир хат соғинчимни оширади ва кўнглимга тасалли беради. Бир мактуб ярим дийдор дейдилар. Лекин сенинг иссиқ чехранг ҳамиша кўзим олдида, меҳрингни узокдан ҳам сезиб тураман. Сен келадиган кунларинг менинг бу ердаги кунларимни безашини биламан...

* * *

Сен нафақат доно, иродали, мустаҳкам эътиқодли қизсан. Сендайларни дунёга келтириб кетган Онангга раҳмат, қизимжон, ўзингни тетик тут! Ҳаётда тақдирнинг қаттиқ бўронини кўрдинг, кўрганинг ўша бўлсин, шамоллар, шободаларга чап бериб, уни енгиб яшаш керак. Худо сенга умрингнинг ҳамма фаслида ҳам баҳор шободасини тухфа этсин.

* * *

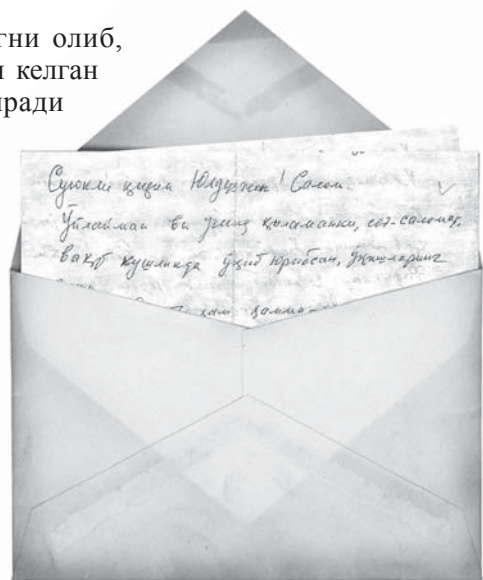
Юлдузбону! Мен сени янгиликлар билан қутлайман. Орзуларинг рўёбга чиқадиган масъуд кунлар сени қувонтирсин. Мен хоҳлайманки, сен гўзал келин бўлиб тушган хонадонда ҳамиша осойишталик, эзгулик, қадрлилик ҳукм сурсин. Юлдуз, Юлдузжон, бу ерда сенинг ўрнинг ҳамиша билинади, лекин бахтиёр хис билан яшаётганинг учун мамнунман.

* * *

Салом, менинг суюкли қизим Юлдузбону!

Мен сени ва Алишерни оналик ва оталик саодати билан муборакбод этаман.

Қизим, сен ҳақсан, оналик туйғуси шу қадар кучли ва шу қадар бепоёнки, унинг қай даври қанчалик катта ва гўзал, азизлигини ўлчаб бўлмайди. Буни мен айтяпман. Умрлари ярим аср довидан ўтган азиз фарзандларимнинг қайси фасли гўзал, азиз ва суюкли – айтолмайман.



СЎРАГАН ЭДИНГИЗ

Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси, муфтий Усмонхон АЛИМОВ жавоб беради



Савол: Мушкулкушод ўқиш исломда борми?

Жавоб: Мушкулкушод маросимини ўтказиш, унда «Биби Мушкулкушод» номли қисса ўқиш шариатимизда йўқ, мумкин эмас. Банданинг бошига тушган мусибатни аритувчи, оғирини енгил қилувчи, мушкул ишларини кушода (ҳал) этувчи зот Аллоҳ таолодир. Бинобарин, Аллоҳ таолодан бошқасидан мадад сўраш ислом дини ақидасига бутунлай зиддир. Халқимиз, айниқса, айрим тушунчасиз аёллар ўртасида кенг тарқалган ва тарқалишда давом этаётган бундай маросимларни ўтказиш, Биби Мушкулкушоддан мадад сўраш каби хурофотларнинг илди-зи Исломдан илгариги ботил эътиқодларга бориб тақалади. Яъни, баъзилар ушбу заминда яшаган эски халқларнинг диний эътиқоди сарқитларидан бўлган бу хурофий одатга исломий тус бериб, динимизга олиб киришга уринишган. Мантиқан ўйлаб қарасак, қайсидир марҳумнинг руҳи ўзи дуога, савобга ва Аллоҳ таолонинг мададига муҳтож бўлгани ҳолда қандай қилиб тирикларнинг муаммоларини ҳал эта олади? Бундан ташқари, ҳар куни намозларида ўттиз икки марта “Сенгагина ибодат қиламиз, Сендангина мадад сўраймиз” (Фотиҳа, 5), дея Аллоҳ таолога сўз бериб, яна қай юз билан бандасидан мадад сўрайдилар?!

Шунинг учун, бошига иш тушган одам ҳар хил ўринсиз ишларга ўзини урмай, Пайғамбаримиздан (у зотга Аллоҳнинг салоти ва сўломи бўлиши) ривоят қилинган дуоларни ўқиб, салаватлар айтиб, Аллоҳ таолонинг ўзидан мушқулани осон қилишини сўраши керак.



Савол: Намозда саф текис бўлиши учун ҳозир масжидларда оёқ остига ип тортиб қўйиляпти. Қадамлар катта-кичиклигини ҳисобга олсак, ипга оёқ учи тўғриланса, барибир саф текис бўлмайди-ку?

Жавоб: Йўқ, витр хуфтон намози таркибига кирмайди. У алоҳида намоз, лекин вақти хуфтон намози вақтидир, Пайғамбаримизга (у зотга Аллоҳнинг салоти ва сўломи бўлиши) фарз, умматларига



Жавоб: Сиз айтган ҳолат намозхонларга саф олишни қулай қилиш мақсадида яқин йилларда жорий бўлган ишдир. Аммо уламоларимиз жамоат намозида сафнинг текис бўлиши учун намозхонлар елкаларининг бир-бирига тўғри бўлиши кераклигини таъкидлашган (“Баҳрур роиқ”).



Савол: Жаноза намозида имомга эргашганлар нима қилади? Фарз намозларидаги каби санони айтиб, қолганига индамай тураверадими?

Жавоб: Жаноза намозида имомга эргашганлар такбири таҳрима, жанозанинг қолган учта такбири, сано, салават ва жаноза дуоси кабиларни ичида мустақил ўқишади (“Фатовои Ҳиндия”).



Савол: Бир кунда беш вақт намоз бор, деймиз. Витр намозичи? Ёки у хуфтон намози таркибига кирадими?

Жавоб: Йўқ, витр хуфтон намози таркибига кирмайди. У алоҳида намоз, лекин вақти хуфтон намози вақтидир, Пайғамбаримизга (у зотга Аллоҳнинг салоти ва сўломи бўлиши) фарз, умматларига



эса (бизнинг мазҳабга кўра) вожиб қилинган (*Сарахсий*. “*Муҳит*”). Чунки Расулуллоҳ (узоғга Аллоҳнинг салоти ва саломати бўлсин) бундай марҳамат қилганлар: “Эй Қуръон аҳли, витр намозини ўқинг! Зеро, Аллоҳ таоло тоқдир, токни яхши кўради” (*Имом Абу Довуд*, *имом Термизий ривояти*).

“Витр” луғатда тоқ маъносини бергани учун бу ҳадисда “Аллоҳ таоло тоқдир, токни яхши кўради”, дейилмоқда.

Витр намози хуфтон вақти кирганидан бошлаб кечанинг охиригача ўқиладиган. Аммо хуфтондан олдин ўқиш жоиз эмас. Агар витр хуфтон намозининг таркибига кирганида, уни кечанинг охиригача кечиктириш макруҳ бўларди. Ҳолбуки уни кечанинг охиригача (бомдод вақтига қадар) кечиктириб ўқиш мустаҳабдир (“*Табйин*”).

Ҳанафийликда витр намози уч ракат. Ҳар бир ракатида Фотиҳа сураси ўқилади. Унинг биринчи ракатида Аъло, иккинчи ракатида Кофирун, учинчи ракатида Ихлос сураларини ўқиш мандубдир. Бунга Расулуллоҳнинг (узоғга Аллоҳнинг салоти ва саломати бўлсин) витр намозини ана шундай ўқиганлари ҳақидаги Имом Аҳмад, Насай ва Ибн Можанинг Убай ибн Каъбдан (Аллоҳ ундан ризи бўлсин) ривоят қилган ҳадислари далил бўлади (“*Фикҳул ислам ва адиллатуху*”).

Витр намозининг учинчи ракатида “Кунут” дуосини ўқиш, саҳиҳ қавлларга кўра, вожибдир (“*Жавҳаратун наййира*”).

*Жавобларни
Нўъмон Абдулмасжид
ёзиб олди.*

БУРГУТНИНГ ҲАЁТ ФАЛСАФАСИ

Бургутлар яралганидан куч-қувват, зафар ва эрк рамзи бўлиб келган. Бургут кўз етмаган баландликларда бургутлар билан ёки ёлғиз учади. Асло ва асло бошқа қушларга аралашмайди. Кўзлари ўткир бўлади, ўлжасини беш минг метр юқоридан кўради ва қўлга киритмагунича ундан кўзини ўзмайди.

Бургут ўлимтик емайди, балки ўлжани ўзи овлайди. Емишининг янгисини излайди.

Бўронли, ёмғирли ҳавода учишдан қўрқмайдиган қушдир. Бундай ҳаво, аксинча, унинг шижоатини қўзғайди. Шамолли вазиятдаги ҳаво босимини фойдаси учун ишлата олади. Бу ҳол унга қанотларини кўп ҳам қийнамасликка имкон беради.

Бургут хонимлар бургут жанобларни қайта-қайта синаб, шундан кейингина турмуш ўртоқликка қабул қилади.

Бургутларчалик инини юқорига қурадиган ва уни қаттиқ ҳимоялайдиган бошқа қуш йўқ.

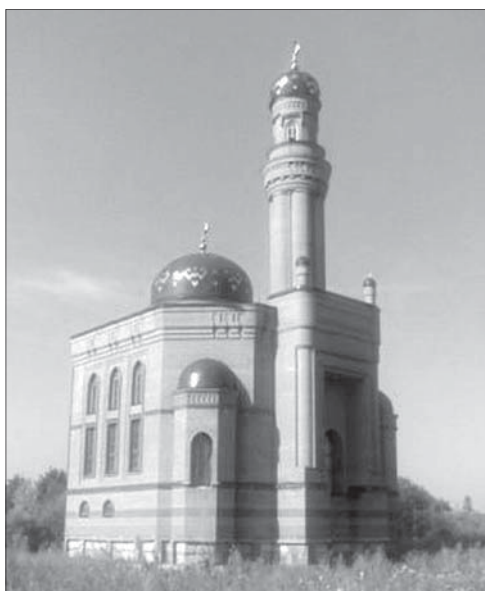
Бургут болаларини ўта қаттиққўллик билан учишга ўргатади. Вақти етиб, полапонини индан ташқарига улоқтирар экан, дангасалик қилиб яна “иссиқ уйларига” қайтиб келмасликлари учун она бургут инини бузиб ташлайди.

Одатда бургут етмиш йил яшайди. Лекин қирқ ёшга борганида тирноқлари узайиб, патлари жуда ўсиб, учишига ҳалақит бера бошлайди. Шунда ажойиб бир ҳодиса юз беради: бургут қояга жойлашиб, тумшуғи ва тирноғи билан қоятошни тирнай бошлайди, бу орада эски патларини ҳам юлиб ташлашга улгуради. Беш ой ичида янги тумшук, янги тирноқ ва янги пат ўсиб чиқади. Янгиланиш бургутларнинг ҳаёт-мамот масаласидир.

Акмал АВАЗ



БОШҚИРДИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ



Жуғрофий ўрни. Бошқирдистон шимолда Перм, Свердловск, шарқда Челябинск, жанубда Оренбург вилоятлари, ғарбда Татаристон, шимоли-ғарбда Удмуртия билан чегарадош. Жанубий Урал, Уралолди ва Уралорги қияликларида, Осиё ва Оврупа туташган худудда жойлашган. Мамлакат жанубдан шимолга 550, ғарбдан шарққа 430 километрга чўзилган. Худудидан Оқ Идил, Дим, Нугуш, Сим, Ошқадар, Стерля дарёлари оқиб ўтади. Бошқирдистон худудида 2700 га яқин катта-кичик кўл бор. Йирикроқлари – Асликўл ва Кандракўл. Худудининг қирқ фоизини ўрмонлар эгаллаган. Дарё, кўл ва бошқа сув ҳавзаларида 47 турдаги балиқ бор, улардан 13 хили Бошқирдистон Қизил китобига киритилган.

Ўлкада нефт, табиий газ, кўмир, рух, мис, темир рудаси, олтин, тоштуз конлари ва сифатли семун хомашёлари бор.

Иқлими континентал. Ўртача харорат қишда 18 да-

Майдони: 142947 кв.км.

Аҳолиси: тўрт милёндан ортиқ.

Пойтахти: Уфа шаҳри.

Тузуми: республика (Россия Федерацияси таркибида).

Давлат бошлиғи: президент.

Маъмурий тузилиши: 54 та туманга бўлинади.

Йирик шаҳарлари: Уфа, Стерлитамак, Саловот, Нефтекамск.

ража совуқ, ёзда 18 даража иссиқ.

Тарихи. Ўлка маҳаллий аҳоли – бошқирдларга нисбат берилиб “Бошқирдистон” деб аталган. Бошқирд қабилалари ҳақидаги илк ёзма маълумотлар Ҳеродот (милоддан олдинги V аср) асарларида учрайди. Птоломей (II аср) харитасида “Даикс” деган дарё номи кўрсатилган. Бу бошқирдчада “Ёйик” деб аталадиган ҳозирги Урал дарёсидир. Саллом Таржимон (IX аср), Аҳмад ибн Фазлон (X аср), Балхий асарларида бошқирдлар икки гуруҳга бўлиниб, бири Жанубий Уралда, иккинчиси Дунай бўйларида яшаши қайд этилади. XII аср тарихчиси Идрисий эса бошқирдлар “ички” ва “ташқи” гуруҳларга

бўлиниши, уларнинг Нимжон, Гурхон, Каракия, Касра ва Масра каби шаҳарлари борлиги тўғрисида гувоҳлик беради.

Милодий X-XIII асрларда бошқирд ерлари Волга Булғористони таркибига кирди. 1219 – 1220 йиллари Чингизхон бошлиқ мўғул кўшинлари бошқирдларнинг Иртишдаги ёзги яйловига ҳужум уюштиради. Уруш ўн тўрт йил давом этади. Бошқирдларнинг жанговарлигини кўрган мўғуллар иложсиз сулҳ тузади. Гарчи бошқирдлар яшайдиган худуд Чингизхон авлодлари ҳукмронлиги остига кирган бўлса-да, бийлик ёрлиғини олади, яъни, амалда мустақил бўлади. Хон бошқирдларни ҳарбий хизмат ва қабилавий



бошқарувга масъул этиб тайинлаб, бир қанча имтиёзлар беради. Хуллас, XII – XIV асрларда бошқирдлар яшаган ҳудудлар Олтин Ўрда таркибида бўлади.

1391 йили Амир Темур қўшини Тўхтамиш лашкарини енггач, Олтин Ўрда салтанати барҳам топди. Шундан сўнг бошқирдлар Нўғай ўрдаси, Қозон ва Сибир хонликларига қўшилди. 1557 йили кўпчилик бошқирд элатлари Рус давлати таркибига кирди. XVII аср ўрталарига келиб, Сибир хонлиги қулагач, ҳозирги Бошқирдистон ҳудуди Русияга қўшилди. 1708 йили бу ҳудудда Қозон губернасига қарашли Уфа беклиги ташкил этилиб, 1719 йили Уфа вилоятига айлантирилди. 1737 йили Бошқирдистоннинг Урал орти қисми Исет вилоятига қўшилди. 1744 йили эса Оренбург губернаси тузилиб, унга олдинги Оренбург, Уфа ва Исет вилоятлари киритилди. 1865 йили Оренбург губернаси Уфа ва Оренбург вилоятларига бўлинди.

1917 йили Собиқ Иттифок ҳудудида ҳукумат болшавойлар кўлига ўтгач, Оренбург, Перм, Самара ва Уфа губерналари Бошқирдистон мухториятига бирлаштирилди. 1919 йил 20 мартда Бошқирдистон Мухтор Совет Республикаси ташкил этилди. 1922 йили ўлка ҳудуди кенгайтирилиб, пойтахт Стерлитамақдан Уфага кўчирилди.

1990 йил 11 октябрда мамлакат Олий Кенгаши Бошқирдистон суверенитети ҳақидаги декларацияни қабул қилди. Собиқ Иттифок парчалангач, Бошқирдистон Россия Федерацияси таркибида қолди.



Иқтисоди. Саноат ва қишлоқ хўжалигига ихтисослашган. Ялпи ҳудудий маҳсулотнинг 49,6 фоизи ишлаб чиқариш, 8,2 фоизи қишлоқ ва ўрмон хўжалиги ҳиссасига тўғри келади. Ишлаб чиқаришнинг асосий тармоғи нефт қазиб олиш ва қайта ишлаш саноатидир. Қазиб олинган нефт ишлаб чиқариш маҳсулотининг 23 фоизини, нефтни қайта ишлаш 20 фоизини, кимё ва нефт-кимё тармоғи эса 16 фоизини ташкил этади.

Қишлоқ хўжалиги деҳқончилик ва чорвачиликка йўналтирилган. Буғдой, жавдар, сули, арпа, қандлавлари ва кунгабоқар етиштирилади. Чорвачилиги гўштсут маҳсулотлари ишлаб чиқаришга ихтисослашган. Қўй, от, парранда боқилади. Қимиз тайёрлаш ва асал етиштириш ривожланган. Бошқирд асали машхур. Ўлка асалари боқиш, асал тўплаш, соҳадаги илмий изланишлар бўйича Россияда биринчи ўринда туради.

Мамлакатда сайёҳлик ҳам анча ривожланган. Табиати сўлим, тоза ҳаволи гўзал масканлари кўп. Шу сабабли уни “иккинчи Швейцария” деб

аташади. Ҳар йили бу ердаги дам олиш ва даволаниш масканларига тўрт юз мингдан ортиқ киши келади.

Аҳолиси. Аҳолининг 60,4 фоизи шаҳарларда, 39,6 фоизи қишлоқларда яшайди, бир юзу ўттиздан ортиқ миллат вакиллари бор. Улар орасида рус (36,1 фоиз), бошқирд (29,5 фоиз) ва татарлар (25,4 фоиз) кўпчиликни ташкил этади.

Дини. Бошқирдистонга илк мусулмон савдогарлар милодий VII – VIII асрлардаёқ келишган. Кейинчалик бу юртга турли олимлар, дин билимдонларининг ҳам қадами етди. Масалан, X асрда Аҳмад ибн Фазлон бошқирдларга Исломдан таълим бергани манбаларда қайд этилади. Ўзбекхон (1312 – 1342) даврида Ислом Олтин Ўрданинг расмий динига айланди. Айни шу даврда кўплаб ўлкалар қатори бошқирдлар мамлакати ҳам мусулмонлашди.

Ҳозир Бошқирдистондаги диний муассасаларнинг олти миш етти фоизи исломий идоралардир. 1990 йилгача Бошқирдистонда ўн бештагина масжид ишлаган бўлса, ҳозир мамлакатда тўққиз юздан ортиқ масжид бор.

ДИН ҲУКМАРИНИ ТАРТИБЛАШДА ГЎЗАЛ САНЪАТЛАР*

БОШГА МАСҲ ТОРТИШ

Таҳоратдаги учинчи фарз бошга бир марта масҳ тортишдир.

Аллоҳ таоло: “...бошларингизга масҳ тортингиз...” (Моид, б) деб буюради. Бу буйруқ такрорни тақозо қилмайди, шунинг учун бир марта масҳ тортиш фарздир.

Масҳнинг фарз бўлган миқдори хусусида уламоларимиз ўртасида турли фикрлар бор. Муҳаммад ибн Ҳасан Шайбонийнинг ханафий уламолар истилоҳида “Асл” деб номланган “Мабсут” китобида, масҳ қилинадиган жой учта бармоқ миқдоридир, дейилган. Яъни, бошга масҳ қўл бармоқларининг учтаси билан тортилса, масҳнинг фарзи бажарилган бўлади.

Ҳасан ибн Зиёд ривоят қилишича, Абу Ҳанифа бошнинг тўртдан бирига масҳ тортиш керак, деб белгилаган. Имом Зуфар ҳам Абу Ҳанифанинг шу гапига қўшилади. Мазҳабимиз уламоларидан Кархий ва Тоҳовий эса, пешона миқдорида масҳ қилиш керак, дейдилар. Яъни, уларнинг айтишига кўра, ҳар бир инсоннинг пешонаси қанча кенгликда бўлса, бошининг ўшанча жойига масҳ тортиши керак, шунда масҳнинг фарзини адо қилган бўлади.

Имом Абу Ҳанифанинг масала бобида нақадар моҳирлиги, оят, ҳадиснинг ич-ичига кириб тушуниши куйидаги мисолда яққол кўринади. “Бошларингизни силанглар” деган сўзлар “Нима билан силаймиз?” деган саволни тақозо қилади. Ўз-ўзидан маълум, қўл билан силаймиз. Унда ҳам бутун қўл билан эмас, балки унинг бармоқлари билан силаймиз. Қўл панжаси беш бармоқдан иборат. Бешнинг ярмидан кўпи учдир. Юқорида айтилган: уч бармоқ миқдорида силаш билан масҳнинг фарзи адо бўлади, деган гапнинг асоси шудир.

Дикқат қилинса, бу ерда Имоми Аъзам ҳеч ким эътиборини қаратмаган томонга – масҳ тортиладиган миқдорнинг бармоқларга боғлиқлигини зийраклик билан топиб эслатяптилар.

* Давоми. Бошланиши ўтган сонларда.

Бошига бармоқларидан учтасини қўйди-ю, тортмади. Учта нам бармоқ бор бўйи билан бошга тегди. Бу ҳолатда бош учта бармоқ билан силанса, масҳнинг фарзи бажарилган бўлади, деган “Мабсут”дан келтирилган ривоятга кўра, масҳ жоиз бўлади. Аммо “пешона миқдорида масҳ тортиш” ёки “бошнинг тўртдан бирига масҳ тортиш” деган ривоятларга кўра, уч бармоқни бошга қўйиб олса, бу масҳга ўтмайди. Чунки уч бармоқ ўрни бошнинг тўртдан бир миқдорига етмайди. Аммо бу ерда билиб қўйиш муҳим бўлган бир нуқта бор. Одатда, икки қўлимиз билан масҳ тортамиз. Ҳар қўлимизнинг учтадан бармоғини бошга қўйсак, олтита бармоқни қўйган бўламыз. Бу ҳолда масҳ адо этилган бўлади. Чунки олтита бармоқ бошнинг тўртдан бир қисмини аниқ эгаллайди.

Масҳ тортишда сочининг тагига сув етказиш фарз эмас. Чунки бунда қийинчилик бор. Шариатимиз ҳеч бир ҳукмда бандаларни қийнамайди. Қолаверса, Куръони каримда сочларингизга масҳ тортинглар, дейилмади, балки бошларингизга масҳ тортинглар, дейилди.

Сочга масҳ тортиш бошга масҳ тортишнинг ўрнига ўтаверади. Энди бир кишининг сочи узун бўлиб, елкасидан ҳам пастга тушиб турса, шу одам сочига масҳ тортса, нима бўлади? Бу одам кулоғидан тепа қисмдаги сочига масҳ тортса, жоиз, чунки кулоқдан юқоридаги сочга бошнинг ҳукми берилади. Агар сочининг кулоқдан пастга осилиб турган қисмига масҳ тортса, жоиз эмас, чунки бу қисм бўйин ҳисобланганидан бўйинга масҳ тортган бўлиб қолади. Бу ҳукм аёлларга ҳам тегишлидир.

Саллага, қалпоққа, дўппига масҳ тортиб бўлмайди. Чунки булар сочга сув етишидан тўсади. Шунинг учун дуруст эмас. Аёл киши таҳорат олаётиб, рўмолига масҳ тортиши ҳам жоиз эмас. Ойша (Аллоҳ ундан рози бўлсин) таҳорат қилаётиб, қўлларини рўмолларининг остига киритиб бошларига масҳ тортдилар ва: “Расулуллоҳ (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) менга шунини буюрганлар”, дедилар. Яъни, Расули ақрам рўмолнинг устидан масҳ тортмасликка буюрган-





лар. Лекин агар ўша рўмол жуда юпқа бўлиб, ҳўллаб, устига қўйилган қўл нами сочга бемалол ўтса, бу ҳолда жоиз. Чунки унда сочга нам ўтиб, масҳ собит бўлади, худди бошнинг масҳ фарз бўлган миқдордаги қисмига ёмғир тушса бош масҳ қилинган бўлгани каби. Бу ҳолатда бошни силаш ё силамаслик эътиборга олинмайди, сув тегдими, масҳ амалга ошган бўлади. Чунки бу вазиятда феъл эмас, балки сочга сув етиши мақсад қилинган.

ОЁҚЛАРНИ ЮВИШ

Таҳоратдаги тўртинчи фарз оёқларни бир марта ювишдир. Аллоҳ таоло: “... оёқларингизни ошиқларигача (ювингиз!)” (*Моид*, 6) деб буюрган. Оёқларни тўпиғигача, тўпикларини ҳам кўшиб ювиш буюрилган. Оятдаги “*ارجلکم*” лафзи икки хил ўқилади. Жумхур (аксар) қорилар уни: “оёқларингизни ҳам ювинглар” деган маънода “*ارجلکم*” (аржулакум) деб ўқийди. Айрим қорилар “ва аржуликум” деб ўқийди. Унда “оёқларингизга масҳ тортиглар” деган мазмун чиқади. Китоб мусаннифи ушбу иккала ҳолатни батафсил ва холис тушунтириб берган.

Демак, “аржулакум”даги биринчи “лом” (“л” ҳарфи) фатҳа билан ҳаракатланиб, тушум келишигида бўлади. Шунда бу сўз оят бошида келган “*وجوهکم و ايديکم*” (“юзларин-

гизни ва қўлларингизни...”) деган калималарга атф (“ва” боғловчиси орқали уюшиб келган) ҳисобланади ва оят маъноси бундай тушунилади: “...юзларингизни ювинглар, қўлларингизни тирсақларингизгача ва оёқларингизни тўпикларингизгача ювинглар ва бошларингизга масҳ тортиглар”.

“Оёқларингизни ювинглар” деган буйруқ мутлақ бўлгани учун такрорни тақозо қилмайди ва бундан “оёқларни бир марта ювинглар” деган маъно чиқади, шуни бажариш билан фарз адо бўлади. Демак, оёқни бир марта ювиш фарз экан. Уч марта ювиш эса Пайғамбаримизнинг суннатлари бўлиб, унга риоя қилсак, бу амалнинг фарзини ҳам, суннатини ҳам бажарган бўламиз.

“Рофиза”лар, “оёққа масҳ тортиш фарздир”, дейишади. “Рофиза” – тарк қилиб чиқувчи деганидир. Маҳсига, этикка масҳ тортувчи аҳли сунна вал жамоа вакилларидан фарқли равишда, у тоифага мансуб кишилар таҳорат қилаётганида пойабзалини, пайпоғини ечганлари ҳолда, оёқларини ювмасдан, уларга масҳ тортишади. Чунки, оятдаги ўша сўзни улар “ва аржуликум” деб ўқишлари боис: “бошларингизга ва оёқларингизга масҳ тортиглар” деган мазмун чиқаришади.

Шайх Алоуддин МАНСУР
таржимаси

Таржимон изоҳи:

Ҳанафий мазҳаби бўйича кўп китоблар таълиф этилган. Шундай асарлардан бири “Мухтасарул виқоя” китобидир. Ўз номи билан мухтасар, ихчам, ёдлаш учун қўлай услубда ёзилган бу китоб муаллифи “Тожуш шарийа” деб улуғланган олим Убайдуллоҳ ибн Масъуддир. Халқ орасида “Мухтасар” номи билан машҳур бу китобда ҳанафий фикҳи бўйича зарур масалаларнинг барчасига жавоб берилган. Аммо унда ҳукмларнинг далиллари келтирилмаган, ихтилофлар айтилмаган. У зот билишимиз, қилишимиз зарур бўлган ишларнигина айтганлар. Баъзилар “далиллари собит эмас” деган иддао билан бу китобни тан олишмайди. Аслида, “Мухтасарул виқоя”даги ҳар бир фикҳий масала замирида Қуръони карим ва ҳадиси шарифдан далил-ҳужжатлар бор. Лекин мусулмонлар оммасига эсда туттиш ва амал қилиш осон бўлсин учун масаланинг маъзи, хулосаси айтиб қўйилган. Балки шу мақсадда унга бошқа мазҳаб масалалари киритилмагандир.

Ўрганаётганимиз “Бадоеус саноеъ...” эса бошқа фикҳий китоблардан фарқли равишда, мукамал ва жуда муфассал асардир. Унда ҳар бир масаланинг далили изчил текиширилади, ихтилофли масалаларнинг сабаблари изланиб, улар тўла ва атрофлича ўрганилади. Албатта, ҳанафий мазҳабимиз далиллари баробарида суннийлик ичидаги бошқа мазҳаб далиллари ҳам келтирилади. Бу ниҳоятда инсофли ва ўзига ишонган одамгина қиладиган ишдир. Биз ушбу китоб мутолааси орқали масалаларни тушунишда сунний мазҳаблар ўртасида фарқлар бўлишини, ҳар бир мазҳабнинг муайян бир масалада ўз далили борлигини, ҳар қайси мазҳаб вакили ўз уламоларига, мазҳаб раҳбарларига эргашиб, ўша далилни қабул қилганини, демак, уларнинг ҳам аҳли сунна ва жамоадан эканини билиб оламиз. Чунки бу мазҳаблар бир-бирини қўллаб-қувватлаган, бир-бири билан иттифоқ бўлган, бир-бирига устоз-шогирдлик қилиб келган уламоларнинг йўллари дир.



ИСЛОМ ВА ОЛАМ



Йилнинг энг яхши ахборот телеканалли



Буюк Британияда ўтказилган танловда “Йилнинг энг яхши ахборот телеканалли” совринини “Ал-Жазира”нинг инглиз тилидаги лойиҳаси қўлга киритди. Ушбу телелойиҳа беш йилдан бери эфирга узатилади. У оммавийлиги жиҳатидан “BBC News” ва “Sky News” хабар узатувчиларидан ўзиб кетди. Айниқса, жонли репортаж, интервью ва энг муҳим воқеалар ҳақидаги тезкор лавҳалар “Ал-Жазира”га обрў келтирди.

Чекишга қарши кураш

Озарбойжонда тамаки маҳсулотлари истеъмолини камайтириш йўлида қатъий қарорлар қабул қилиняпти. Мамлакатда ўн саккиз ёшга тўлмаган ўспиринларга тамаки сотиш тақиқланди. Уларга тамаки маҳсулотлари сотган шахсларга юз эллик манат жарима белгиланди.

Фармон куч- га кирди

Муҳтарам Юртбошимизнинг “Спиртли ичимлик ва тамаки маҳсулотлари савдоси-



ни қисқартириш” ҳақидаги фармони шу йил 1 апрелдан кучга киради. Фармонга кўра, болалар боғчалари, мактаблар, ўқув юртлари, диний ташкилотлар ва спорт муассасаларидан камида беш юз метр атрофда спиртли ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари савдоси тақиқланади. Фармон ёшларни соғлом руҳда тарбиялаш ишига хизмат қилиши шубҳасиз.

Душанбада анжуман ўтказилди

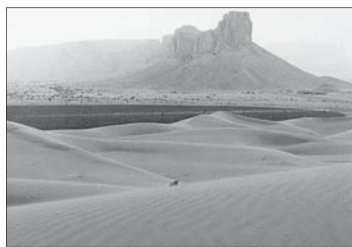
Шу йил 21 феврал куни Душанбада “Ўрта Осиёда Ислом динининг ривожланиши” мавзuida анжуман ўтказилди. Тадбирни “Осиё-плюс” ахборот гуруҳи ва Фридрих Эберт жамғармаси ташкил этди. Анжуманда Ислом дини таълимотларини тўғри англаш ва тинчликка таҳдид солаётган бузғунчи оқимлар фаолиятига чек қўйишга доир масалалар кўтарилди. Унда соҳанинг масъул ходимлари, турли халқаро ташкилотлар вакиллари қатнашди.



Уммонда ўтказилади

Араб санъати уюшмаси “Холид Шоман Дорат Фунун” жамғармаси билан бирга шу йил 3 – 4 июн кунлари Иордания пойтахти Уммон шаҳрида анжуман ва санъат дурдоналари кўргазмасини ўтказиш ниятида.





Режага кўра анжуманда замонавий араб санъатининг жаҳонда тутган ўрни, мавқеи ҳақида сўз юритилади.

Банк ҳисоботи

Араб Банки уюшмаси Ислом банки бир йиллик иш натижаларини ҳисоблаб чиқди. Унга кўра, банк 2011 йил саккиз миллион бир юз



минг доллар кирим қилган. Бу кўрсаткич 2010 йилдагидан икки юз тўқсон уч фоиз кўпдир. Ўтган йили ҳиссадорлар маблағи икки юз йигирма етти миллион долларни ташкил қилди. Бу ҳол жаҳон молиячиларининг ушбу банкка қизиқишини тобора орттирмоқда.

Бир тонналик китоб

Дубайда Пайғамбаримизнинг (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин) ҳаётлари ҳақидаги китоб тақдими бўлиб



ўтди. Китоб катталиги ва оғирлиги жиҳатидан Гиннес рекордлар тўпламига киритилди. Бўйи беш метр, эни тўрт метр ва оғирлиги эса бир тонна бўлган ушбу қўлёмани Ду-

бай шаҳри амири ўринбосари, молия вазири Хамдон ибн Рашид Мактум тақдим этди. Тақдимотда ҳукумат аъзолари, дипломатлар ва олимлар қатнашди. Шайх Хамдон “Бу Муҳаммад (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлсин)” деб номланган ушбу китобдан эллик нусха тайёрлашни буюрган. Мақсад уни дунёнинг турли бурчакларидаги диний ташкилотларга совға қилишдир.

Бош директор ҳиммати

Сибир ғарбидаги “Когалим” жоме масжидига “Лукойл” нефт ишлаб чиқариш ширка-

ти бош директори Вагит (Воҳид) Алиакбаров борди. У Қуръони каримнинг милодий XII асрда кўчирилган нусхасини Югра ҳудуди муфтийи Тоҳир Саматовга тақдим этди. Шунингдек, у динлараро бағрикенглик ва ўзаро ҳамжихатлик тўғрисида ҳам сўзлаб, ширкат масжидлар ва черковлар қурилишига кўмаклашаётганини таъкидлади.



Қозон шаҳрида жамғарма

Татаристон Республикасида “Ийдул ҳаж” жамғармаси ташкил этилди. Муборак сафарга бориш истагида бўлганлар озми-кўпми сармоясини ушбу жамғармага қўйиб боради. Жамғарма мижозлардан йиғилган маблағни бинолар қуриб сотишга ва турли маҳсулотлар ишлаб чиқаришга қўшиб кўпайтиради. Қўриладиган соф фойда мижознинг ҳаж сафари харажатларини қоплашига замин яратади.



Университет кутубхонаси



Олмониянинг Оснабрюк университети кутубхонаси хазинаси янги китоблар билан тобора бойитилмоқда. Ҳозирча дунё-

нинг турли бурчакларидан келтирилган, Ислом динига доир беш минг дона китоб талабалар ихтиёрида. Ушбу университетда исломшунослик кафедраси 2009 йили очилган эди.

Интернет материаллари асосида тайёрланди

Хазрат Алишер Навоийнинг “Назм ул жавоҳир” асари муқаддима ва ҳазрат Али ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) ҳикматларининг шеърӣ таржимаси сифатида келган 268 та рубоийдан иборат. Айнан рубоий танланганидан мақсад, шаклан ихчам, лекин катта маъно ташийдиган жанрда ҳикматлар тез оғизга тушади, одамлар онгига тезроқ сингади. Рубоийларнинг барчаси қофияли ва радифли, яъни, “таронаи рубоий” шаклида битилган.

ҲИКМАТЛАРНИНГ ЗАРБОФ ТЎНИ

“Рубоий” арабча “арбаъ” (тўрт) сўзидан ясалган, тўртлик маъносини англатади. Асар муқаддимасидаёқ “тўрт” сони билан боғлиқ қизиқ маълумотлар келтирилади. Масалан, Аллоҳ ҳамди, Пайғамбар наътидан сўнг тўрт саҳоба васф этилади:

*Авалгини фазл дурига уммон бил,
Сонийсини адл гавҳарига кон бил,
Солисни ҳаё гулбунига бўстон бил,
Робиъни валоят баданига жон бил.*

Шоир ушбу рубоийда тартиб билан ҳазрат Абу Бакр, ҳазрат Умар, ҳазрат Усмон ва ҳазрат Алини ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) ўзига хос услубда васф қилади.

Шундан сўнг ҳазрат Али ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) алоҳида: “Робиъким, аносири арбаъ анинг таркиби махзанига чаҳор девор ва рубъи маскун чаҳор девори анинг панжаи валояти била барқарордур” сингари жумлалар билан тавсиф этилади. Маъноси: “(Улардан) тўртинчисиким, тўрт унсур (хаво, тупроқ, сув, олов) унинг хазинаси таркибини тўрт девордек ўраб туради ва аҳоли яшовчи ерлар тўртдан бир қисмининг тўрт девори унинг ҳокимлик кўли остида барқарордир”.¹ Бу жумлада тўрт сони билан боғлиқ учта бирикма бор: аносири арбаъ, чаҳор девор, рубъи маскун.

Шоир тўртинчи улуг саҳобани таърифлаш билан чекланмай, тўрт сонига алоқадор кенг қамровли бирикмаларни заргарона қўллаб, ҳам асар бадииятини оширган, ҳам ҳазрат Алига ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин) чексиз ҳурматини изҳор этган.

Алишер Навоий ҳикмат дурларини шеър ипига тизар экан, сўз санъати турларидан



усталик билан фойдаланиб, уларга айрича жило беради. Масалан, ҳазрат Алининг ^(Аллоҳ ундан рози бўлсин): “Жалла ман ло йамуту” (Ўлмайдиган Зот буюқдир) ҳикматини бундай назмга солади:

*Гардунки халойиқга вафоси йўқ анинг,
Жавр ичра улуг-кичikka поси йўқ анинг.
Ҳар кимки кичик бўлса, бақоси йўқ анинг,
Кимки улуг, билки, фаноси йўқ Анинг.*

Шоир ҳикматнинг маъносини тўртинчи мисрада берган ҳамда “кичик”, “улуг”, “фано”, “бақо” сўзлари воситасида тазод санъатини қўллаган. Ушбу қарама-қарши маъноли сўзларни келтириб, ўқувчи кўз ўнгида муқоясага шароит яратади ва мақсадига осон етади.²

“Саботул мулки фил ғадли” (“Давлат адолат билан мустаҳкам бўлади”) ҳикматининг назми:



*Адл айлаки, ул халқ ҳаёти бўлмиш,
Хуш ул кишиким адл сифоти бўлмиш,
Ҳам мулк била адл жиҳоти бўлмиш,
Ҳам адл била мулк саботи бўлмиш.*

Яъни, мулк (мамлакат, юрт)нинг саботи – барқарорлиги адолат туфайлидир. Бунинг учун эса ҳукмдор адолатни касб этмоғи керак, дейди шоир. Учинчи ва тўртинчи мисралардаги “адл” ва “мулк” сўзлари ўрин алмашиб **тарду акс** санъатини ҳосил қилади.³

Яна бир ҳикмат: “*Содатул умматил фуқаҳоу*” (“Умматнинг етакчилари фақиҳлардир”). Бу ўғитда фикҳ илми улуғланади. Алишер Навоий эса буни асослайди.

*Қолган киши касби илмдин заҳмат аро,
Фикҳ ўргансун саъй ила аввал меҳнат аро,
Илм ичра шараф фикҳда бил нисбат аро,
Ким, сарвар эрур фақиҳ бу уммат аро.*

Яъни, илмсиз машаққатда қолган киши меҳнат қилиб, фикҳ илмини ўргансин. Шоир ҳазрат Алининг ^(Аллоҳ ундан роҳи бўлсин), уммат орасида фақиҳлар бошлиқ, етакчи, маъносидаги ҳикматини шарҳ қилиб беради, деб ёзади академик Азиз Қаюмов.

Рубоийдаги “фикҳ” ва “фақиҳ” сўзлари бир ўзакдан ясалгани боис **иштиқоқ** санъати рўёбга чиққан.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкин, тамал тошини ҳазрат Али ^(Аллоҳ ундан роҳи бўлсин) қўйган “Назм-ул жавоҳир” даги кўп рубоийларда Алишер Навоий бадиий санъатлардан маҳорат билан фойдаланган. Ташбеҳ жоиз бўлса, шоир халқчил арабий ҳикматлар устига рубоийнинг зарбоф тўнини кийдириб, гўзал иш қилган.

Рустам МИРВОҲИД,

*Тошкент Давлат шарқшунослик
институтини магистранти*

¹ Маъмура Рашидова, «Алишер Навоий “Назм-ул жавоҳир” асарининг матний тадқиқоти», 64-бет. “MUMTOZ SO‘Z”, 2011.

² Ўша асар. 83-бет.

³ Азиз Қаюмов, “Дулқушо такрорлар ва руҳафзо ашъорлар”, 110-бет, “MUMTOZ SO‘Z”, 2011.

МЕРОС

Раҳматли онажоним китоб ўқишни ёқтирар, китобни фарзандларига энг яхши совға деб биларди. Уйимизда ҳам бадиий, ҳам диний-маърифий китоблар кўп эди. Бир куни жавондан Турсуной Содикованинг “Яшаш тилсими” китобини олдим. Унда онажонимнинг таниш хати билан бундай сўзлар ёзилган эди: “Қизим Нигорахон! Сизни севибардоқлашим учун жисмимнинг бир бўлаги бўлган ўғлим Ферузжонни севиб, ҳурмат қилишни ҳеч қачон унутманг. Ферузжон, ўғлим, мен бахтли бўлишим учун сизлар бахтли бўлишингиз керак. Доим ёнингизда бўлмайман, чунки бу – ҳаёт. Мени мен ўқиган китобларда эслашингизни, излашингизни хоҳлайман. Онажонингиз”.

Ўша куни онажонимни, ўзлари айтганларидек, у киши ўқиган китобларда қайта топдим. Ҳаётнинг баъзан осон, баъзан қийин кунларида, синовли дамларида онажоним насихатларига муҳтож бўлсам, улардан мерос хазина – китоблар менга насихат қилади, дардимга шерик бўлади.

Онам вафотидан кейин ғамларимни енгилатган, ҳаётни севишга ундаган, умр боқий дунёга тайёргарлик учун берилганини англаган ҳам онам ўқиган, бизга ҳам тавсия қилган ҳикматли китоблар бўлди.

Онажон, бебаҳо мерос учун сиздан чексиз миннатдорман, ҳаққингизга ҳамиша дуодаман.

Нафосат САФОЕВА,

Бухоро шаҳри



Гуркираган чоғда яшин урмасин...

Бибисора ТУРОБ қизи

ИЛТИЖО

Осмону заминни яратган Тангрим,
Қалбни имон билан яйратган Тангрим!
Ижобат айлагил тилакларимни,
Доғини кўрсатма гўдакларимнинг.

Онаман, севгига садоқат айлаб,
Ўтгум етти ўлчаб, бир кесиб, ўйлаб.
Ғули бўлиб ўтгум хаё, виждоннинг,
Йўли бўлиб ўтгум вафо, имоннинг...

Гуллаш мавсумида севги ато қил,
Севгидан кўқаргай ҳар яшнаган гул.
Кўқартир, бемаврид сўлмасин, Тангрим,
Ниҳолимни бўрон юлмасин, Тангрим.

Қизларимга онам чиройини бер,
Ўғилларим тўксин отам каби тер.
Йўлларида ҳасад девор қурмасин,
Гуркираган чоғи яшин урмасин.

Меҳнат, меҳнат қилсин, бахтини топсин,
Сўнг нафасда шулар кўзимни ёпсин...
Қабул айла, Тангрим, тилакларимни,
Бахтини бутун қил гўдакларимнинг...

ТЎРТЛИКЛАР

* * *

Бу дунёда гуноҳсизга тухмат ёмон,
Оркасидан тошлар отиш – ғийбат ёмон.
Ўзинг асра ёмонлардан, Парвардигор,
Ёмонлигин билиб қилсанг улфат – ёмон.

* * *

Бири кам дунёнинг ками мендадир,
Ташвишу ғавғонинг жами мендадир.
Кўзимни очгани қўймайди камлик,
Наздимда, дунёнинг ғами мендадир.

* * *

ҲАЁТ

Онадан ёлғизман, отадан ҳам бир,
Елкамдаги юким катта ва оғир.
Эсимни танибман, масъул, бурчлиман,
Эсимни танибман, сенга ўчлиман...

Самарқанд

Мирқодир ХУДОЙБЕРГАНОВ

ҚУМСОАТ

Қумсоатга ўхшайди умр,
Ҳар зарраси Аллоҳнинг куни.
Бир нафаси учун минг шукр
қилсак камдир, англайлик буни.

Одам бўлиб келдик, минг шукр,
Мумкин эди хас бўлиб келмоқ.
Розиқ берди ҳам ризқ, ҳам умр,
Мумкин эди туғилмай ўлмоқ.

Бу дунёда номимиз инсон,
Хашоратмас, ҳайвон ҳам эмас.
Хизмат қилар бизга ер, осмон,
Мен кимман-у, сен кимсан демас.

Рўзимиз бор, ризқимиз тайин,
Аммо олчоқ кўз тўймас ҳамон.
Кўпайсин дер кўп бўлган сайин,
Четга чиқар садоқат, имон.

Гар қилолсак мошдай яхшилик,
Тоғдай миннат тошин отмайлик.
Беролмасак, сўзлайлик илиқ,
Берганларни “чайнаб” ётмайлик.

Умр асли синов соати,
Ҳамма бунда беш кунлик меҳмон.
Сарҳисобнинг етгач муддати
Ҳақин олар яхшию ёмон.

Тарозига қўйилган маҳал
Савоб келсин гуноҳдан оғир.
Охиратда қилмасин маҳтал,
Насиб этсин раҳматин Қодир.



Навбат кутар энг сўнги зарра,
Вақти тугар, тўхтар ҳаракат.
Бағрин очар охирги марра,
Фақат Аллоҳ азал ва абад.

Ечимини топар ҳар тугун,
Хок бўлармиз охир-оқибат.
Ҳаммасига ясайди якун
Амр бўлгач, оддий кумсоат...

Тошкент

Исҳоқхон НОСИРОВ

* * *

Ё Раб, мени раҳматга яқин айлагил,
Нашъу намоларда ҳазин айлагил.
Ҳар неча ситам бер, ўзга билмасин,
Куйдир бу танимни, чақин айлагил.

* * *

Эй Дўст, келдингда, кулбам мунаввар бўлди,
Жамолинг нури-ла қалбим тожвар бўлди.
Ишқ водийида хору паришон этма,
Васлинг умиди умрима меҳвар бўлди.

* * *

Ё Раб, сарв гулларин йиғдингу боғ эттинг,
Дашт хорларин жам қилдинг – тоғ эттинг.
Айлаб томоша ошиқлар бозори аро,
Жумла жаҳонни ишқ-ла фароғ эттинг.

* * *

Мени ишқ ўтига ташладинг, кут, дединг,
Тақдирда не бўлса сабр-ла ют дединг.
Қабули хотир эттим ширин сўзларинг:
Инъом санга бир чўғ, кафт тут, дединг.

* * *

Топмадим тенгингни осмону заминда,
Кўнглим нола чекар ишқинг ғаминда.
Матлабу мақсудим висолинг эрур,
Васлинг тилаб то абад турай каминда.

Тошкент

Маҳмуд ШОМИРЗАЕВ**УМР ЎТМОҚДА**

Неларгадир интиламан, етмоқ истайман,
Етай дейман, арғумоғим жадал қистайман.
Етиб зўрға қўл узатсам ўшал ярқироқ,
Сароб чиқар, дилгинамни қийнайди фироқ.

Кунлар ўтар, ойлар ўтар, умр ўтмоқда,
Боболарим мангуликка сингиб кетмоқда.

Қайларгадир югураман, толиб қоламан,
Манзилимга етолмайин, ҳориб қоламан.
Бир лаҳза тин олиб-олмай яна манзилга
Талпинаман, чопқиллайман, сўлиш оламан.
Йиллар ўтар, йўллар ўтар, давр ўтмоқда,
Момоларим мангуликка сингиб кетмоқда.

Изланаман, шамолдан тез, сувдан-да тиниқ
Мўъжизанинг сир-асрорин билиб олишга.
Уринаман селларнинг ҳам жиловин олиб,
Эл измига, юрт корига жадал буришга.
Еллар ўтар, селлар ўтар, замон ўтмоқда,
Азизларим мангуликка сингиб кетмоқда.

Тизгини йўқ туйғуларда титраб қоламан,
Ечим топмай гоҳо оғир ўйга толаман.
Умр йўли қайга туташ, сўйла, замондош,
Англадикми – шу азиз эл энг яқин қўлдош.
Англадикми – инсоф-имон энг содиқ йўлдош...

СОҒИНЧ

Ўлими олдидан онам сўзлари:
«Отангинг юзига тик боқма, болам,
Нега кўринмайди, кенжа неварам!
Рози бўл! Бу сенга охирги нолам...»

Сўнги нафасда ҳам онам раҳматли,
Отамни эслади, бўлди мукаррам.
Неварасин суйиб, таскинлар бериб,
Бошида парвона бўларди ҳар дам.

Онажон, ўлим ҳақ, умр ўткинчи,
Юрганман, кулганман бўлиб ҳазилкаш.
Энди дунёларга сиғмас ўкинчим
Сиз учун қора ер бағри қазилгач.

Онажон, меҳрингиз ҳамон излайман,
Начора, тополмай тунлар бўзлайман.
Қўмсайман, қайлардан излай, онажон,
Соғинч денгизида ўртанади жон...

Ғаллаорол

ЯХШИЛИК ҚИЛГАН ОДАМ

Инсон қисқа умри йўлида турли бекатларда бир муддат нафас ростлайди. Юзлаб фасллар билан юзлашади. Минглаб одамлар билан суҳбат куради. Яхши-ёмон гаплар қулоғига чалинади.

Оқиллар оғзидан чиққан ҳикматлар мулкни кўнгил хазинасига жойлайди. Кўзлаб бораётган манзилида фикри ва руҳи учун улар озуқа бўлишини ният қилади.

Осмондаги ой имкони борича қоронғу кечани ёритади. Шунга ўхшаб яхшилик кўнгилдаги ёмонликни кетказиши мумкин. Аммо бирор иморатни бузган киши, ўша ашёлар билан уни қайта кура олмайди. Кимнингдир тоза кўнглини аччиқ сўзлар айтиб ранжитган киши, ҳарчанд бу хиралик ортидан ўн ва ҳатто юзта яхши сўз айтса ҳам, синган сопол ўз ҳолига келиши қийин. Ҳарҳолда ўзининг бирор ёмонлик ёки гуноҳ ишини беихтиёр англаб, ичи хижил бўлган одам, албатта, уни кетказиш учун яхшилик қилиш пайида бўлгани тузук.

Ўзинг ёқтирган эзгу амал ва гўзал тилакларни бошқаларга ҳам раво кўриш билан кўнгиллар кўнгилларга пайванд бўлади. Кўп ҳолатда тўғри чиққан, ҳаёт тажрибасида ўз тасдиғини топган бир ҳикмат ва ҳақиқат бор: мен биров тўғрисида қандай ўйлайдиган бўлсам, ўша одам ҳам мен ҳақимда деярли шундай фикр юритади. Агар мен кимнингдир яхшилигини билсам ва жузъий камчиликларидан кўз юмиб, бор фазилатларини зикр қилсам, ишончим комил, ўша кимса, албатта, менинг “Ассалому алайкум” деган тилагимга “Ваалайкум ассалом” жавобини беради. Табиий, бу амаллар ортида яхшилик қилиш, яхшига яқин юришдек эзгу мақсад туради.

Мабодо сўзимга қаҳр аралашиб, овозим бир парда кўтарилса, қарши тарафдан икки парда ошиб акс-садо бериши турган гап. Аини дамда, жаҳолат чангалидан кутулиб, чала минғирламасам, суҳбатдошим сукут сақлаши мумкин.

Яхшилик кимдан, қаерда ўрганилади? Яхшилик туйғуси инсонга гўдаклик кунларидан ҳамроҳ, уруғ ўша пайти ташланган. Бу йўлдош туйғу билан гўзал бир кўнгил кошонаси бунёд қилиниши – уруғнинг униши, парвариши ва ҳосил бериши оила муҳитига, тарбияга ва албатта, ҳар кимнинг ўзига ҳам боғлиқ.

Яхшилик чин муаллимлардан, холис олимлардан ўрганилади. Бундай таълим-тарбияга

ғоят катта савоб берилади. Расулulloҳ (у зотга Аллоҳнинг салоти ва саломи бўлади) айтадилар: «Шубҳасиз, фаришталар, осмон ва ердаги барча мавжудот, ҳатто уясидаги чумоли, денгиздаги балиқлар инсонларга яхшилик ўргатган муаллим ҳаққига дуо қилади». Чинакам муаллимнинг мукофоти шундай.

Одамларни яхшиликка тарғиб қилиб, ўзларини “унутиб қўядиган”, сўзи амалига мос келмайдиган “муаллимлар”нинг насихати тингловчиларига етиб бормайди.

Яхшилик покиза онадан, ҳалол луқма бераётган отадан, меҳр-мурувватли қариндошлардан, яхши қўшнилардан ўрганилади.

Ривоят: Қадим замонда икки кўшни ўтган экан. Бири оқил, доно, тоат-ибодатли. Иккинчиси ўйинқароқ, кунлик иши ишрату сафо. Оқил яхшилик қилиш нияти билан кўшнисига: “Умр ғанимат, ёшлик ўтади-кетади. Яратилган ҳар қандай нарса, жумладан, одам ҳам бир куни манзилига етади, тупроққа қоришади. Вақт борида, умрни охирач учун озуқа тўплашга сарфлаш, тараддуд кўриб қўйиш керак”, дебди. Ўйинқулгини хуш кўрадигани унга: “Ҳали ҳаммасига улгураман. Кун келади, тоат-ибодат билан машғул бўламан. Ҳозир ўйнаб-куладиган даврим”, деб айтибди. Орадан йиллар ўтибди. Ҳар икки кўшни ити йўқ қишлоқ остонасига етибди. Оқили – бардам, тетик экан. Ўйинқароғининг қадди дол, юрагида гулгула, қувват кетган, ҳатто ҳожатга ҳам зўрға бориб келаркан. Устига устак, кўшнисидан хафа бўлиб: “Мен ғафлатда қолдим, биров менга бу ҳолатлардан дарс бермади. Менга биров яхшиликни раво кўрмади”, деган мазмунда гина қилибди. Оқил кўшни олдин айтганларини юзига солиб, хижолат қилишни эп кўрмай, бошқача йўл тутибди. “Отангиз бормиди?” “Бор эдилар!” “Қачон, неча ёшда ўтган эдилар?” “Бир юз ўн икки ёшда”. “Наҳот отангизнинг ҳоли сизга ибрат бўлмаган? Кўшнижон, бировга маломат қилинмайдиган манзилга етиб қолдик. Барча савол-жавоб яхши-ёмон амалга яраша бўлади”, дебди.

Дарҳақиқат, Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонида келган бир ривоятнинг мазмуни шундай.

Ушбу мавзуда ҳазрат Навоий яна айтадилар: “*Ки ҳар ким аён этса яхши қилиг, Етар яхшиликдин анга яхшилиг*”.

Бу ҳикмат биздан узоқ – олти аср наридаги замоннинг бир ҳикояти. Яхшилик қилишда шердек қорувли Заҳириддин Муҳаммад Бобур айтади:

*“Бори элга яхшилик қилгилки,
мундин яхши йўқ.*

*Ким дегайлар даҳр аро қолди
фалондин яхшилик”.*

Яхшилик устида фикр юритиш, ҳақиқат таразисидида унинг савоби осмонўпар тоғлардан ҳам оғир келишини англаш, табиий, инсонни эзгуликка ундайди. Бировга яхшиликни раво кўрмаслик мунофиқлар, ичиқоралар, ҳасадчилар ишидир. Ҳасад яхшиликни, умуман, инсон қалбидидаги барча эзгулик уруғини еб битиради. Яшил кўчатни сарғайтиради. Яхшиликка ошно бўлмаган қалбда чинор илдиз отмайди.

Яхшиликка яхшилик билан жавоб берилганида кўнгиллар яйрайди.

Ҳаётгий воқеа: “Ўтган асрнинг эллигинчи йилларида талаба эдим. Пойтахтада инженерликка ўқийман. Биринчи йилги назарий билим олишлар тугаб, амалиётни ўташ учун Хоразмдаги қишлоғимга қайтдим. Тарақтирларни, омонларни таъмирладим. Механикани, турли техникаларни амалиётда кунт билан ўргандим, яхши ва тажрибали одамларга йўлдош бўлдим. Улардан кўп яхшиликлар кўрдим.

Қишлоқдан ўқишга – Тошкентга қайтар маҳалим бир иш билан уйимиздан сал наридаги дўконга кирдим. Не кўз билан кўрайин, катта шаҳарда ростакамига урф бўлган палто. Буни елкасига илганлар кўнгли тўқ, ғоз юришади. Аммо чорасизлик, чўнтак хувиллаган пайтлар... Яшириб нима қиламан – кўзим қизиби турибди. “Кийсам шу палтони!” – дилим кетди. Аммо на уйдагиларда, на бошқа қариндош-уруғда ақча бор. Турдим-турдим. Нима бўлса ҳам елкамга бир ташлаб кўрай, дедим. Кийдим палтони, тошойнага солдим ўзимни. Лоппа-лойик. Худди менга мослаб махсус тикилганга ўхшайди. Ўзимни танитай қолдим. Сезмабман: дўкончи аёл мени кузатиб ўтирган экан. Палтони энди ечаман десам, “Шошма!” деб сўз қотди. Таққа тўхтадим. Ичим жимир этди. Не қилдим экан? “Лойик келдими?” деб сўради. “Ҳа”. “Палтони ечма”. “Нархи... пулим йўқ, муаммо шу”, дея ғудрандим. Опа бир менга, бир палтога қарадида, дадилланиб: “Бизнинг қишлоқдан етишиб чиқаётган биринчи инженерга бу палто совға” деса бўладими! Менинг ҳолатимни тасаввур қилаверинг энди. Қувончдан бош осмонга етди. Совғани институтни битиргунча кийдим. Сўнгра қишлоққа қайтиб, ишга шўнғидим. Турли раҳбарлик лавозимларида ишладим. Опа кўшни

туманга кўчиб кетибди. Мен орадан йиллар ўтиб, ўша туманга ҳоким қилиб тайинландим. Ўринбосарларимдан гап орасида ўша опани суриштирдим. У энди дўконни йиғиштириб, оилавий деҳқончилик билан шуғулланаётган; туманда илғор экан. Ютуқларини билиб, эшитиб юрдим. Шу йили туман давлатга пахта топширишда энг илғорлар қаторидан ўрин олди; бизнинг обрў ортиб кетди. Бунда опа бошлиқ оилавий пудратчиларнинг катта хизмати бор эди.

Туман марказига – йил охиридаги ҳисобот мажлисига опани ҳам таклиф қилдик. Эҳтимол, у менга қилган яхшилигини эсидан чиқариб ҳам юборгандир. Аммо мен мажлис аҳлига юзланиб, талабаликни, палто воқеасини эсладим-да, чўнтагимдан енгил мошина қалитини чиқариб, мажлис аҳли олдида опанинг қўлига тутқаздим...”

Яхшилик ҳеч қачон зое кетмайди, яхшилик ортидан яхшилик эргашиб келади. Билган биллади. Билмагандан асло ранжимаслик зарур. Шу ўринда, халқнинг доно ҳикматини хотирлаш фойдали: Яхшилик қилгин дарёга сол – балиқ биллади, балиқ билмаса – Холик биллади.

Аслида, яхшилик тушунчаси жуда кенг кўламдир. Элга хизмат ва юртга садоқат, ота-онага эҳтиром ва устозга ҳурмат, кўшни ёки дўст ҳаққига риоя, кўнгли ўқсиганга бир оғиз ширин сўз ёки адабсизга танбех-тарбия – буларнинг барчасида яхшиликнинг турли белгилари мужассам. Ҳатто тўхмат, ҳасад, сотқинлик, зинокорлик, ўғрилик, порахўрлик каби ўнлаб тубан ишлар қўлидан келгани ҳолда, уларга қўл урмаслик ҳам яхшилик сирасига киради.

Биздан ҳикмати яширин нарсанинг зарарсиз бўлгани яхши. Шунингдек, яхшилик учун имкон топмаган одам, ақалли ёмонлик қилмагани ҳам фазилатдир. Яхшиликка яхшилик, баъзида ёмонликка ҳам яхшилик билан жавоб бериш қадимдан улуғ анъана.

Аслида, деҳқоннинг ерига жўхори сепаб, гурвак қовун кутиши тўғри эмас. Барча ишларнинг натижаси ниятга ва қилинган амалларга боғлиқ.

Бу ўринда яхшилик қилган одамдан, яхшиликнинг фазилатларидан сўз очдик, айрим лавҳалардан мисол ёздик. Энди ўзимизга, узоқ-яқин изимизга бир назар ташлайлик. Хўш, биз қай маҳал кимга, қандай яхшилик қилган эканмиз? Майли, буни эсламайлик ҳам. Ёдда йўқдир. Эҳтимол, эсламаслик яхшироқ ҳамдир. Аммо бизга ким, қачон, қаерда қандай яхшилик қилганини асло унутмаслик керак, деб ўйлайман.

Баҳодир НУРМУҲАММАД

БОЛА ҚАЛБИГА ЙЎЛ ТОПСАК...

Тошкентдаги 274-мактабнинг она тили ва адабиёт ўқитувчиси, II даражали “Соғлом авлод учун” ордени эгаси, халқ таълими аълочиси Маҳмуда Валиева билан суҳбат.

– Маҳмудахон, ўқитувчи чуқур ва тухта билимли бўлса, бу касб билан шугулланиш анча энгил кўчармиди?

– Билимли муаллим яхши дарс ўтиши мумкин, лекин тарбия бериш, ўқувчини мустақил ишлашга, изланишга ўргатиш учун энг олдин ўзи тарбияланган бўлиши, иши сўзига мос келиши шарт. Ўқитувчи ўқувчининг хурматини қозонса, дарсига қизиқиши ортади. Бунинг учун ўқитувчи ўқувчи юрагига кулоқ солиши керак. Кўплар, ўқувчи устозидан ҳайикиб, кўрқиб тургани яхши, деб ўйлайди. Мен ўқитувчининг ўқувчига дўст бўлиши, уни боласи каби суйиши тарафдориман.

Тажрибали ўқитувчи ўқувчини уй вазифасини бажармагани учун изза қилмай, сабабини сўрайди. Узрли бўлса, кечиради. Чунки бола кўнглини асраш, шаштини сўндирмаслик муҳим. Тўғри, айрим ўқувчилар алдаши, баҳона топиши мумкин. Бироқ ўқитувчи унинг кўзию ҳаракати, гап-сўзидан тўғри ёки ёлғон сўзлаётганини ажрата олади.

Ўқувчиларга саволлар ёзилган дафтаримни бераман, унга ўзларининг қизиқишлари, яхши кўрган фанлари, оила

аъзолари, ёдлаган шеърлари ва бошқалар ҳақида ёзиб беришади. Дафтарда: “Мендан ранжиган вақтингиз ҳам бўлганми?”, “Ёлғон гапирсангиз, қандай чора кўрай?”, “Хато иш қилсангиз, танбеҳ етарлими ёки жазолайинми?” деган саволлар ҳам бўлади.

Вазира исмли ўқувчим бундай ёзибди: “Устоз, сиз бир ҳафтада энг кўп “5” баҳо олган ўқувчини тақдирлашингизни айтувдингиз. Шанба куни кундаликларни текширдингиз. Севара 22 та “5” олгани учун кундалигига “Аъло ўқиши, намунали хулқи учун раҳмат, баракалла”, деб ёзиб бердингиз. Менинг кундалигимда эса 23 та “5” бор эди, бироқ ҳеч нарса ёзмадингиз. Буни қандай тушунай?” деб, яна менга атаб “Юз ёш берсин сизга Худойим,” дея саккиз қатор шеър ҳам ёзиб кўйибди. Бундан жуда таъсирландим, эртасигаёқ узр айтиб, хатоимни тўғриладим ва ўзим учун сабоқ чиқардим. Ўқитувчи шошиши, адашиши мумкин эмас.

Яна бир куни ўқувчиларим билан театрга бордик. “Шошма, куёш!” спектаклини кўриб, ҳамма бир дунё таассурот билан қайтди. Бу ҳақда иншо ҳам ёзишди. Бир ўқувчим бундай ёзибди: “Устоз, мен театрга

боролмадим. Ўртоқларимга ҳавасим келди. Уларга ота-оналари пул беришган, дадам тирик бўлганларида, мен ҳам борардим. Ёлғиз онам фаррошлик қилиб, бизни катта қияптилар. Театрга борай десам, уришиб бердилар. Сиздан уялиб, “Касал бўлиб қолдим”, деб мактабга ҳам чиқмадим”.

Бу гапларни ўқиб аъзойи баданим музлади. Ахир, унинг шароитини билардим-ку! Нега хабар олмадим, театрга олиб кетмадим? Бу айбимни кейинроқ ювдим.

– Оиласидаги муҳит, шарт-шароит боланинг ўзини тутиши, юриш-туриши, ўқишига таъсир этмай қолмайди...

– Албатта! Ҳар бола сирсинаотга тўла бир дунё, уни ўрганиш, сирларини топиш учун шу дунёда яшаш керак. Синфдаги ўттиз ўқувчи ўттизта оиланинг вакили ҳисобланади. Ўқувчи мисоли кўзгу, унга қараб оиладаги аҳволни бемалол билса бўлади. Агар у тоза кийим кийган, китоб-дафтар, ўқув қуроллари тахт бўлса, демак, уйи ҳам саранжом-сарийшта, озода. Тартибсиз оиладан гулдек ўқувчи камдан-кам чиқади. Тақинчоққа ўч қизлар онасига тортади: “Қуш уясида кўрганини қилади”да! Ўқувчи

тунд, қайсар, ўжар бўлса, билинг, оилада катталар муносабатига дарз етган. Баъзан ота-оналарга, тўғрироғи, оналарга: “Ўғлингиз ёмон сўзларни ишлатади”, десангиз, “Билмадим, уйда ҳеч ким сўкинмайди, ўртоқларининг таъсиридир-да”, дейишади. Асло ундай эмас. Ўғил отадан, қиз онадан андоза олади. Ота-она, қайнона-келин муносабатлари доим ҳам рисоладагидек бўлмаслигини, кўнгилсизликлар бола руҳиятига салбий таъсир кўрсатишини ўқитувчи ҳар нафасда ёдда тутиб, буни ҳисобга олиб турса, ўқитувчи – ўқувчи ришталари мустаҳкам бўлади.

– *Ўқувчи кўнглига бирдек йўл топиш учун ўқитувчи эътиборни нималарга қаратиши керак?*

– Баъзи бола табиатан шошқалоқ, ўртоқлари билан тезда уришиб, тезда ярашиб кетади, гина сақламайди. Бошқаси эса индамас, “ичимдагини топ” хилидан. Ҳар бир боланинг дунёқараши, феъл-атвори, билим даражаси хилма-хил. Янада нозик томони, улар моддий таъминоти турлича бўлган оилалардан. Истироҳат боғлари, музей ва театрларга боришда бу фарқ яққол сезилади.

Яна бир воқеа эсимга тушди. Қишки таътилда сиркка борганимизда бир ўқувчим томошага киришдан олдин ҳам, томоша пайтида ҳам, чиқишда ҳам гўштли кулча олиб еди. Қолганлар ҳам нималардир олишди. Фақат бир ўқувчим ҳеч нима сотиб олмади. Ширинкулча олиб, ярмини бердим. Олмади. Эртасига: “Сиркка нима учун бордик, овқат еганими, томоша-

гами? Томоша вақтида кавшаниш тўғрими? Нега “Бир майизни қирқ киши бўлиб ейишди,” дейишади? Ҳозир ҳам шундайми?” деб синфда баҳс-мунозара ўтказдим. Кейинги сафар истироҳат боғига борганимизда, ўқувчиларим бир-бирига егулик улашаётганини кўриб, сўзим беҳуда кетмаганидан қувондим.

Болаларни дўст қилиш, жипслаштиришда ҳар хил мавзуларда суҳбат ўтказиш, ривоят ва ҳикоятлардан мустақил хулоса чиқаришга ўргатиш яхши самара беради.

Кўпинча ўқувчиларимга ибратли ҳикояларни, Эркин Воҳидовнинг “Камтарлик ҳақида”ги шеърини эслатаман. Аҳмад Яссавийнинг дунё ўткинчилиги, мол-дунё бевафолиги тўғрисидаги ҳикоятларидан ёдлатаман. Бу усуллар маълум даражада ўқувчиларни дўстлаштиради. Эсдалик дафтар тутишларига қаршилиқ қилмайман, кўнгилда борини ёзишсин, бир-бирини тушунишсин. Тўғарақларга жалб этиш, шоиру ёзувчи, олимлар билан учрашувлар уюштириш, хашарларда бирга ишлаш ҳам ўқувчиларни янада яқинлаштиради.

Мухтарама УЛУҒОВА
суҳбатлашди.



Малайзиялик меҳмонлар

Шу йил 9 март куни Малайзия парламенти раҳбари ўринбосари Датук Ван Жунайди Жаъфар бошлиқ меҳмонлар “Ҳазрати Имом” мажмуасига келишди. Унга Малайзиянинг Ўзбекистондаги фавкуллода ва мухтор элчиси Абдулазиз ибн Ҳорун ҳамда элчихона таржимони Фарход Мирзабоев ҳамроҳлик қилишди.

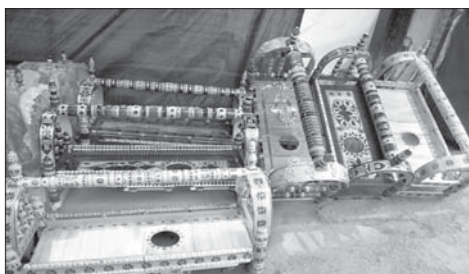
Меҳмонлар мажмуада янги бунёд этилган “Ҳазрати Имом” жоме масжидини, Ўзбекистон мусулмонлари идорасини, Имом Бухорий номидаги Тошкент Ислоҳ институтини, қайта таъмирланган меъморий обидаларни томоша қилишди. Шунингдек, улар диний идора кутубхонасида сақланаётган ҳазрат Усмон Мусҳафи ва бир қанча нодир қўлёзмалар билан танишишди. Ташриф сўнгида Датук Ван Жунайди Жаъфар жаноблари бундай деди: “Биз бу ерда ҳазрат Усмон Мусҳафини зиёрат қилганимиздан беҳад хурсандмиз. Муқаддас Каломнинг ушбу тенгсиз нусхасини Аллоҳ таоло юртингизда асралишини насиб қилган экан, бу эл-юрт учун улуғ неъмат ҳисобланади. Каломи шарифни асраб-авайлаш йўлида ғамхўрлик учун ҳукумат, идора ва кутубхона раҳбариятига миннатдорлик билдираимиз”.

Мухаммад
Акмалхон ШОКИРОВ

Бешик – асрлар давомида қўлланиб келаятган миллий қадриятларимиздан. У ҳақда Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луготит турк” асаида (XI аср) ҳам маълумот бор. XV асрга хос митти рангтаъсир асарларда ҳам бешик суратини кўриш мумкин.

БЕШИКДАГИ БЕК БОЛАМ

Юртимиз иқлим шароитида бешикнинг фойдаси катта. Тўғри ишлатилса, гўдакнинг соғлом ўсишига фойдаси бор. “Бешик боласи – бек боласи”, дейди халқимиз. Чақалокни ҳар хил ташқи таъсирлардан ҳимоя қилишда бешикка ета-



дигани йўқ. Ҳароратни ўртача сақлайди, бола таги қуруқ ва тоза туради, хотиржам ухлайди, умуртқа суяклари текис ўсади, чақалок қўлга ўрганиб қолмайди. Бешикнинг бир маромда тебраниши она алласига ҳамоҳанг бўлиб болага руҳан ва жисмонан тинчлик бахш этади.

Бешикни тўғри ишлатиш керак. Қаттиқ ерга эмас, юмшоқ кўрпача устига қўйса, яхши тебранади. Бола фақат ухлайдиган пайтлари бешикда ётиши керак. Узоқ вақт бешикда ётқизиш ҳам тўғри эмас. Чунки бола терисига ёруғлик кам тушса, рахитга олиб келиши мумкин.

Бешикка ёруғлик тушиб турсин. Гўдакни бешикда ётган ҳолида эмизмаган яхши.

Агар эмизишга тўғри келса, галма-гал, икки томондан эмизган маъқул.

Момоларимиз сумакни ишлатишдан олдин оловга тутиб, зирапчалардан тозалаб, кейин ёғга ботириб олишган. Бундай қоидаларга риоя қилиш турли касалликларнинг олдини олади. Бешик ёпинчиғи табиий матодан бўлса, боланинг нафас олишига тўсқинлик қилмайди. Уни вақти-вақти билан очиб, шамоллатиб туриш керак.

Бешик тагига солинган кўрпача юпқа ва пахтадан бўлсин. Боғичлари ўртача боғланса, яхши. Қаттиқ боғланса, қон айланиш эркинлиги бузилади, суяклар қийшиқ ўсиб қолиши мумкин.

Шифокорлар тавсияси

Бош мияси шикастланган, ўқига ўралиб ёки чала туғилган, туғма касаллик билан дунёга келган, чаноқ-сон бўғими қинғир ўсган гўдаклар бешикка беланмайди.

Бола оёқ-қўллари ярим букилган ҳолатда беланади. Танаси тўғри қилиб боғланса, қон айланиши бузилади, ўсишда нуқсонлар келиб чиқади. Ёстикчаси баланд ҳам, паст ҳам эмас, ўртача бўлсин.

Бешикда ётган бола эмизилганида оғзидан сут қайтиб келиши ва қулоқ найи орқали ўр-

та қулоққа тушиб, яллиғланиш рўй бериши мумкин.

Бешик турган хонани тез-тез шамоллатиш керак, чунки чақалокнинг кислородга эҳтиёжи катталардан кўра кўпроқ. Хона намлигини меъёрида сақлаш учун бирон идишга сув қуйиб қўйилсин.

Михсиз ясалган қурилма

Бешикнинг тузилиши ажойиб. Дунёда энг маъқул деб тан олинган гумбазсимон кубба шакли бешикка асос қилинган. Икки ёни очиклиги, ичи кенлиги болани белаш ва ечишга қулай.

Бешик қурт тушмайдиган тут, баъзида ўрик, ёнғоқ, эгмаси ва сумаги эса кўпинча юмшоқроқ тол ёғочидан ясалади. Моҳир усталар бешик ясашда умуман миҳдан фойдаланишмаган. Безатишда хиди чиқмаслигига, бўёқлар табиийлигига эътибор беришган, ёрқин ранглар ишлатишган. Чунки гўдак бешикнинг безакларига қараб, тинчланади, ранг ажратишни ўрганади.

Бешик ёпинчиғи, мавсумга қараб духобадан (қишки), ипак мато ёки сурпдан (кузги, баҳорги), доқадан (ёзги) тикилган. Қовузи тарикдан, шоли, сули ё буғдой пўстлоғидан тайёрланадиган маҳсус кўрпачадир.

Зебунисо ХУСАЙН
тайёрлади.



ОНАЛИК

Мен бу ҳайратланарли воқеани Усмон Нурий Тўпбош мақолаларидан бирида ўқиган эдим. Интернет манзилга кириб, ўша воқеа акс эттирилган видеотасвирларни кўрдим. Бу чиндан ҳам ҳайрон қоларли эди.

Биламиз, оху (антилопа)лар доимо арслонларнинг ўлжаси бўлган. Лекин урғочи шернинг оху боласини ялаб-юлқаб, фарзандидек шафкат кўрсатишини, доим бирга юриб, бирга туришини ҳеч тасаввур қила оласизми? Жуда қийин, тўғрими? Бироқ Кениядаги Самбуру миллий кўрикхонасида шундай воқеа юз берди. Ёш урғочи шер қандайдир сабаб билан етим қолган оху боласига онасидек меҳрибонлик қилади. Бу илиқ муносабатни сезган охуча ҳам шердан айрилмайди. Она шер ёнидаги оху боласи эканини яхши билади, чунки уни гўшт билан боқмайди. Оху эса сут йўқлиги сабаб япроқларни ейишга уринади. Она арслон ҳатто овга ҳам чиқмай қўяди. Очликдан иккови ҳам заиф кўринишса-да, саломатликлари яхши экани кузатилади.

Жараён икки ҳафта давом этади. Бу вақт мобайнида урғочи шер “асраб олган фарзанди”ни ҳимоя қилади, бир лаҳза ёнидан айирмайди. Охучани суйиб, эркалайди, қулоқлари, тумшукларини ялаб-юлқайди. Аммо икки ҳафтадан сўнг буталар ортида пой-

лаб турган нар шер урғочи арслонни доғда қолдириб, охучани тишлаб олиб қочади. Икки ҳафталик очлик таъсирида кучини йўқотган она шер қаршилиқ кўрсатолмайди. Чорасиз она ҳозиргина оху боласи ўлган жойни искай бошлайди, бир оздан кейин бошини эгиб у ердан узоқлашади...



Кузатувчилар эртасигаёк урғочи шернинг овга чиққанини кўришади...

Ҳа, оналар шундай – яратилишидан меҳр-шафкатли. Оналик энг яхши, гўзал хислатлар мужассамаи. Келтирилган воқеа ҳам шу ҳақиқатнинг бир намоишидир...

Зумрад ФОЗИЛЖОН қизи

САБОҚ

Автобусга миндим. Кейинги бекатдан икки қиз чиқди. Хатти-ҳаракатлари эътиборимни тортди. Манзилга етгунимча улардан кўз узолмадим. Тушганимдан кейин ҳам уларнинг ҳолати хаёлимдан кетмади. Одоби, ораста қизларнинг бир нуқсонлари бор, улар соқов эди. Шундай бўлса-да, ўзини нуқсонсиз биладиган, бироқ тилини ёмонликдан сақлаёлмайдиганлардан афзал кўринишарди.

Ўша қизларга насиб этмаган сўзлаш неъматини менга, бошқаларга ато этилган. Бироқ биз кўпинча бу улуғ неъматни увол қиламиз. Шарафимизни ёмон сўзлар билан топтаймиз. Ҳар сўзимиз амал эканини, ҳисоб-китоб қилиниб турганини унутамиз: “У (инсон) би-

рон сўзни талаффуз қилса, албатта унинг олдида ҳозир нозир бўлган бир кузатувчи бордир” (Қоф, 18) ояти хабаридан хушёр тортмаймиз.

Икки соқов қизнинг ҳолати менга катта сабоқ бўлди. “Қўли ва тилидан бошқаларга зарар етмайдиган киши ҳақиқий мусулмондир”, деган ҳадиси шариф ҳикматини теранроқ англагандек, ҳазрат Абу Бакр Сиддиқнинг (Аллоҳ ундан рози бўлсин) оғизларига тош солиб юришлари сабабини чуқурроқ тушунгандек бўлдим. Бекорчи, ортиқча сўзлардан сақланишга эҳтиёж туйсам ё менга берилган бирор неъматни исроф қилаётганимни сезсам, бу неъмат бошқаларда йўқлигини ўйлашга, тўғри йўл тутишга ҳаракат қиладиган бўлдим.

Сайёра ТУРСУНОВА,
Тошкент шахри

ИСЛОМДАН ИЛҲОМЛАНГАН БУНИН

Жуда кўп машхур адиблар Шарқ маданияти ва адабиётига катта қизиқиш билан қараган. Масалан, улуғ олмон шоири Йохан Ҳёте “Шарқу Фарб девони”ни тузган. Нобел мукофоти совриндори, рус мумтоз адиби Иван Бунинга ҳам Шарқ, аниқроғи, мусулмон маданияти қатта таъсир кўрсатган.

Иван Буниннинг диний қизиқишлари фақат Библия билан чегараланмаган эди. У Куръони карим таъсирида инсон ҳаёти ҳақидаги нодир, бошқа манбаларда учрамайдиган ҳақиқатларни топди. Исломга қизиқиш Бунини мусулмон мамлакатларига саёҳат қилишга чорлади. 1903 йил апрелида ёзувчи илк бор Истанбулга борди. Адибнинг турмуш ўртоғи Вера Муромцева-Бунина бундай хотирлайди: “У биринчи марта Куръонни тўлиғича ўқиб чиқди ва олам-олам таассурот олди, шу сабабли зудлик билан мусулмон ўлкасига бориш фикрига тушди”.

Бунин Куръони каримнинг М. Казимирский франсузчага ўгирган маънолар таржимасидан К. Николаев русчага ағдарган ва 1865 йили Москвада босилган нусхасини ўқиб чиқади.

Вера Бунинанинг сўзларига кўра, “Истанбулда кечган бир ойнинг маънавий ҳаёти да энг муҳим, хайрли ва жўшқин воқеа бўлди”. Айни шу сафарда “Ислом унда жуда катта таассурот қолдирди”.

1907 йил баҳорида Бунин мусулмон Шарқи мамлакатлари бўйлаб узоқ муддатли саёҳатга чиқади. Ёзувчи Истанбулдан ташқари ўша пайтлари Усмонлилар ҳукмронлиги остида бўлган Фаластин, Сурия, Лубнонда, сўнг Мисрда бўлади. Бир йил ўтиб яна Истанбулга боради, 1910 йил кўкламида эса Жазоир ва Тунисга сафар қилади. 1910 йил охирида Шри Ланка оролларига йўл олган ёзувчи яна Истанбул ва Байрутга (Лубнон) тушиб ўтади, Мисрда олти ҳафта қолади. Бунин Истанбулга ҳаммаси бўлиб ўн уч марта борган, умр йўлдошининг фикрича, “у Истанбулни Москвадай яхши биларди”.

Буниннинг барча шарқона насрий ва шеърий асарлари ижодий фаолиятининг илк босқичида ёзилган. “Кадр туни”, “Каъбадаги қора тош”, “Сир”, “Абадий”, “Муҳаммад ва София”, “Мақом”, “Кавсар”, “Тамжид” каби шеърлар шулар жумласидан.

Ориф ТОЛИБ
тайёрлади.



МОМОЛАРИМИЗ АЙТАДИ...

Ўғлим еб ўрларга кетди,
Қизим еб қирларга кетди.

Қўшнига гапирсанг қўшади,
Овулга гапирсанг ошади.

Яхши бўлса киз
боланинг онаси,
Бинойидек келин
бўлар боласи.

Яхши келин гап ташимас,
Бўлар-бўлмасга
дил ғашламас.

Офат кўрмай десанг,
хушёр бўл.

Тинчлик бўлса, эл кўпаяр,
Уруш бўлса, сел кўпаяр.

Эҳтиётинг бўлса,
эҳтиётинг бўлмас.

Номард нон устида ҳам
нолишини қўймайди.

Кўринган тоғнинг
йироғи йўқ,
Кўрмаган кўчанинг
чуқури кўп.

САОДАТХОН
*ҳожии онадан
ёзиб олинди*